

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra

Raimondos Ruzgytės
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

„KREDITŲ DRAUDIMO SUTARTIS“

Vadovas: lekt. dr. Tomas Kontautas, LL.M

Recenzentas: doc.dr. A. Smaliukas

Vilnius 2009

TURINYS

IŽANGA	3
1.KREDITO DRAUDIMO VEIKLOS YPATUMAI. TERMINOLOGIJA IR SAMPRATA.....	5
1.1.Kredito sąvoka ir rūšys. Komercinis kreditas	5
1.2. Komercinio kreditavimo esmė. Atidėto mokėjimo terminas	7
1.3. Kredito draudimo samprata.....	10
2. KREDITO DRAUDIMO SUTARTIES SAMPRATA IR TURINYS	13
2.1. Kredito draudimo sutarties sąvoka.....	13
2.2. Esminės kredito draudimo sutarties sąlygos	14
2.2.1. Kredito draudimo sutarties dalykas (draudimo objektas). Kredito limitų samprata	15
2.2.2. Draudimo rizika- skolininko nemokumo nustatymo problema.....	19
2.2.3. Kredito draudimo laikotarpis	24
2.3. Kiti kredito draudimo sutarties turinio reglamentavimo ypatumai.....	28
2.3.1. Produkcijos kokybės vertinimas.....	28
2.3.2. Draudimo išmoka	31
2.3.3. Reikalavimo teisės perleidimas	34
2.3.4. Vienašalis kredito draudimo sutarties nutraukimas	36
3.KREDITO RIZIKOS VALDYMAS KREDITO DRAUDIMO SUTARTIES PAGALBA. REIKŠMĖ IR PRIEMONĖS	41
3.1. Rizikos monitoringas- prevencinė kredito draudimo sutarties funkcija	42
3.1.1. Pirkėjo rizikos įvertinimas	42
3.1.2. Šalies rizikos įvertinimas	44
3.2. Skolų išieškojimo paslauga.....	47
3.3. Galimybė gauti finansavimą iš banko.....	49

3.4. Eksporto skatinimas kreditų draudimo sutarties pagalba- būdas įveikti ekonominę krizę.....	50
4. SANTYKIS SU ALTERNATYVIAIS RIZIKOS VALDYMO INSTITUTAIS	55
4.1. Faktoringas.....	55
4.2. Banko garantija	57
4.3. Laidavimas	59
4.4. Dokumentinis akredityvas	60
IŠVADOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS:	66
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72

IŽANGA

Pastaruoju metu stingstant pasaulio finansų rinkoms bei prasidėjus ūkio recesijai, žymiai pablogėjo ir Lietuvos verslo sąlygos- mažėja skolinimosi galimybės, pastebimas akivaizdus infliacijos didėjimas, auga įmonių bankrotų skaičius. Krizinės rinkos ekonomikos sąlygomis prekiaujant vietinėje ir užsienio rinkose susiduriama su rizika, kuri atsiranda įvairiuose prekybos etapuose. Rizika gali sukliudyti ne tik pasiekti užsibrėžtų tikslų, bet ir paskatinti atsisakyti imtis naujų, perspektyvių projektų. Minėtoje situacijoje didelį vaidmenį vaidina draudimas kaip finansinių paslaugų sistemos sudedamasis elementas. Mažėjant ekonomikos augimui ir daugėjant verslo subjektų nemokumo atvejų, verslo sektoriui svarbesnės tampa tokios draudimo rūšys, kaip prekinį kreditų draudimas, kurio paskirtis- apsidrausti nuo blogų skolų susidarymo rizikos dėl pirkėjų nemokumo. Kreditų draudimą (kredito draudimo sutartį), kaip rizikos valdymo instrumentą, įvertina daugiau ūkio subjektų, veikiantys srityse, reikalaujančiose išskirtinio dėmesio.

Darbo tikslai yra išanalizuoti kredito draudimo sutarties turinį, atskleisti kreditų draudimo sampratą. Magistro darbe nebus siekiama aptarti visų kredito draudimo sutarties sąlygų, tačiau pagrindinis dėmesys bus skiriamas probleminiams sutarties reglamentavimo aspektams, sutarties ypatumų lyginant su kitomis verslo draudimo sutartimis identifikavimui ir vertinimui. Taip pat vienas iš tikslų- atskleisti kreditų draudimo sutarties reikšmę kredito rizikos minimizavimo kontekste. Atskleidus sutarties esmę, nustatomas ir įvertinamas kreditų draudimo sutarties santykis su kitais rizikos valdymo institutais- banko garantija, dokumentiniu akredityvu, faktoringu ir laidavimu.

Tyrimo objektas. Kredito draudimo rinkoje egzistuoja keletas draudimo rūšių- vartotojiškų kreditų draudimas, būsto kreditų draudimas, prekinio kredito draudimas. Šioje mokslinėje analizėje didžiausias dėmesys bus skiriamas pastarajai kreditų draudimo rūšiai- toliau darbe vadinamam- prekinio kredito (komercinio kredito) draudimui, konkrečiau prekinio kredito draudimo sutarčiai. Manytina, kad ši draudimo rūšis yra itin aktuali šiandieninės krizinės ekonomikos akivaizdoje. Be to, dėl ribotos darbo apimties nėra galimybių išsamiai iširti ir įvertinti kitas minėtas kredito draudimo rūšis. Todėl magistro darbe vartojant sąvoką „kredito draudimas“ ar „kredito draudimo sutartis“, turima omenyje kreditavimą prekėmis/paslaugomis, t.y. komercinį (prekinį) kreditą, tiek vidaus, tiek tarptautinėje rinkoje (pastaruoju atveju bus vartojama sąvoka „eksperto kredito draudimo sutartis“).

Darbo metodika. Rašant mokslinį darbą, buvo remiamasi įvairiais metodais. Vienas svarbiausių- empirinis, nes autorė rėmėsi darbo patirtimi vienoje didžiausių draudimo brokerių bendrovių, kurios viena iš veiklos sričių- tarpininkavimas sudarant prekinio kredito draudimo sutartis. Taip pat svarbus lyginamasis metodas, padedantis įvertinti santykius tarp atskirų finansavimo ir rizikos valdymo institutų, taip pat buvo lyginamos Lietuvos Respublikoje veikiančių kreditų draudikų („Euler Hermes“ ir „Coface Lietuva“) prekinio kredito draudimo taisyklės. Be abejo svarbus loginis- sisteminis bei teisinės analizės metodai, padėję įsigilinti ir objektyviai įvertinti mokslinės literatūros šaltinius. Loginis metodas būtinas atskleidžiant bet kokio tiriamojo mokslinio darbo tikslus, vertinant reglamentavimo problematiką bei dėstant išvadas.

Darbo aktualumą sąlygoja jau minėta krizinės ekonomikos aplinka bei būtinybė supažindinti su kredito draudimo sutartimi kaip viena iš rizikos minimizavimo priemonių. Dėl ženkliai padidėjusio atsiskaitymų vėlavimo ir išaugusio nemokių įmonių skaičiaus, išaugo prekinio kredito draudimo paklausa. Įmonės domisi galimybėmis apdrausti savo kredituojamus pirkėjus, taip siekdamas minimizuoti pirkėjų nemokumo riziką. Išaugusią draudimo paklausą rodo skaičiai- vien „Euler Hermes“ Lietuvoje praėjusiais 2008 metais pasirašė 142 draudimo sutartis, o tai net 42 % daugiau, lyginant su 2007 metais.¹ Tačiau, autorės nuomone, ši draudimo sritis vis dar yra *terra incognita*. Nepagrįstai mažai dėmesio yra skiriama kredito draudimui. Tą patvirtina literatūros, teismų praktikos, mokslinių studijų trūkumas. Būtent minėto reglamentavimo trūkumas, darbo aktualumas ir paskatino autorę gilintis į pasirinktą magistro darbo temą.

Darbo originalumas. Kiek autorei žinoma, nagrinėjamojo darbo tema Lietuvoje dar nebuvo išsamiai nagrinėta akademinio lygmeniu. Todėl galime teigti, kad magistro darbo originalumas yra neabejotinas. Tiesa, kai kuriais magistro darbo aspektais (dabar ypač aktualiais ekonominės krizės ir jos išvengimo kreditų draudimo sutarties pagalba klausimais) yra straipsnių, tačiau, autorės nuomone, jais nepateikiami aiškūs sutarties vertinimai.

Šaltiniai. Naudojamosi įvairiais norminiais teisės aktais- Lietuvos Respublikos civilinio kodeksu, Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu, vis dar negausia teismų praktika, Europos Sąjungos institucijų priimtais teisės aktais. Didžiausia reikšmė teikiama teisės

¹ “Verslo žinios” [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://vz.lt] [2009-03-10].

doktrinai, ypatingai tokiems veikalams, kaip Robert Juodkos „Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės“, Tomo Kontauto „Draudimo sutarčių teisė“.

1. KREDITO DRAUDIMO VEIKLOS YPATUMAI. TERMINOLOGIJA IR SAMPRATA

Draudimo verslas yra specifinė paslaugų sfera su aiškiai apibrėžtais terminais, sąvokomis, taisyklėmis ir įstatymais. Draudimo paslaugos reikalingos visiems, nes verslas, turtas, veikla ir rizika paprastai yra glaudžiai susiję. Kitaip tariant, draudimas tampa neatsiejama verslo dalimi. Todėl, norint suprasti ir įvertinti draudimo paslaugas, konkrečiai- kredito draudimo sutartį, kaip vieną iš galimų instrumentų valdyti kredito riziką, pirmiausia reikia išsiaiškinti kredito sąvokos esmę, kreditavimo reglamentavimą ir procesą, draudimo veiklos esmę ir reikšmę, įstatyminę bazę, dalykinius santykius, veiksnius, tiesiogiai darančius įtaką draudimo sutarties turiniui bei pagrindinėms sąlygoms.

1.1. Kredito sąvoka ir rūšys. Komercinis kreditas

Kredito sąvoka įvairių autorių pateikiama skirtingai. Kreditas (lot. *creditum*- paskola, skola)- tai komercinis pasitikėjimas, kurį kreditorius išreiškia kredito gavėjui (skolininkui) tiesiogiai (skolindamas pinigus) arba netiesiogiai (parduodamas prekes ar paslaugas skolon)². G. Smalenskas apibūdina kreditą kaip ekonominę kategoriją, išreiškiančią piniginius santykius tarp kreditoriaus ir skolininko³. Taip pat specialioje literatūroje galime sutikti ir tokį kredito apibrėžimą: „Kreditas- tai paskolos ir kitokie atidedamojo mokėjimo metodai, suteikiantys galimybę vartotojams ar įmonėms pirkti prekes, paslaugas, žaliavas, medžiagas ar dalis“.⁴

Taigi iš pateiktų keleto sąvokų galime pastebėti, kad kreditas literatūroje yra apibūdinamas kaip ekonominis- piniginis santykis. Dvejopas „kredito“ sąvokos

² Tokią kredito sampratą pateikia keletas šaltinių, iš jų paminėtini: *Vaitkevičiūtės V. Tarptautinių žodžių žodynas*, - “Žodynas”, Vilnius, 2004,- P. 577 bei *Žaltauskienės N., Novošinskienės A. Credits Market Development in Lithuania*, - Inžinerinė ekonomika Nr. 3 (29), 2002,- P. 59

³ *Smalenskas G. Finansai*.- Vilnius, 2002. P. 135

⁴ *Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai*.- Technologija, Kaunas, 2001. P. 790.

traktavimas rodo esant ir dvejopą kredito formą.⁵ Yra išskiriama piniginė kredito forma (kai kreipiamasi į banką ar kitą kredito įstaigą). Su šia forma susijusios kredito rūšys: tiesioginis banko kreditas (tipinė banko paskola), kreditinė linija (palankumo kreditas, suteikiamas įmonės trumpalaikiam turtui finansuoti, suteikiama patikimiems klientams, kurių finansinė būklė yra stabili), overdraftas⁶ (sąskaitos kreditavimas, suteikiamas trūkstant pinigų atsiskaitomoje sąskaitoje, apmokant kliento mokomuosius dokumentus ar išmokant grynaisiais pinigais), kreditinė (kredito) kortelė (banko išleista kortelė, suteikianti ją įsigijusiam asmeniui teisę naudotis banko paskola prekėms ir paslaugoms apmokėti). Šiuo atveju kreditas- piniginė prievolė, kurią reikia įvykdyti mokant atitinkamo dydžio palūkanas. Dar viena kredito forma, kuri ir bus aktuali rašant šį mokslinį tiriamąjį darbą ir kuriai bus skiriamas pagrindinis dėmesys,- materiali kredito forma (kuomet pardavėjas parduoda pirkėjui prekes ar suteikia paslaugas skolon). Viena pagrindinių rūšių, susijusių su minėta forma- komercinis kreditas arba kitaip dar vadinamas prekinis kreditas.

Remiantis Finansinių terminų žodynu, komercinis kreditas- trumpalaikis kreditas, kurį pardavėjas pratęsia pirkėjui, finansuodamas produkto pirkimą arba paslaugą,⁷ t.y. kreditas, kurį pirkėjui teikia prekių ar paslaugų pardavėjas, atidėdamas mokėjimo terminą. Tai tradicinis susitarimas tarp įmonės- pardavėjos (kreditoriaus) ir įmonės- pirkėjos (skolininko). Toks kreditas suteikiamas prekių (materialia) forma, todėl literatūroje ir fiksuojama sąvoka „prekinis kreditas“. Kaip jau buvo minėta išangoje, sąvoka „prekinis kreditas“ šio darbo kontekste apims ne tik kreditavimą prekių/paslaugomis vidaus rinkoje, bet ir eksporto kreditus, kai prekių tiekėjas bei pirkėjai veikia skirtingose valstybėse.

Komercinis kreditas- vienas iš esminių verslo sandorių, sudaromų rinkos ekonomikos sąlygomis, elementų. Verslo pasaulyje šiuo metu didžioji dalis prekybinių sandorių yra sudaromi būtent komercinio kredito pagrindu, t.y. suteikiant kreditus pirkėjams, įsigyjantiems tiekėjo produkcijos ar paslaugų. Taip pat kreditas- svarbus instrumentas įmonėms, siekiančioms pritraukti daugiau naujų klientų, įeiti į naujas,

⁵ Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas.- Enciklopedija, Vilnius, 2005. P. 145: “Egzistuoja dvi kredito formos: prekinė ir piniginė“.

⁶ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas.- Žodynas, Vilnius, 2004. P. 768: “Overdraftas (angl. *overdraft*)- ekon. bankui apmokėti pateiktas čekis, kurio vertė didesnė, negu čekio sąskaitoje esantis likutis”.

⁷ Prieiga per internetą: [<http://mastercardbusiness.com>].

nežinomas rinkas. Kreditavimo procesas, su juo susiję pavojai išsamiau bus aptarti kituose šio darbo skyriuose.

Išsiaiškinus prekinio (komercinio) kredito sąvoką ir reikšmę, toliau bus aptariamas pirkėjo kreditavimo prekėmis/paslaugomis būdas (komercinis kreditavimas).

1.2. Komercinio kreditavimo esmė. Atidėto mokėjimo terminas

Kreditavimo prekėmis būdas įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.884 straipsnyje.⁸ Kreditavimo prekėmis pagrindas- tarp pardavėjo ir pirkėjo sudaryta sutartis, kurioje įtvirtinama vienos šalies (pardavėjo) pareiga perduoti kitai šaliai (pirkėjui) pagal rūšies požymius apibūdintus daiktus. Kreditavimo sąlygos gali būti aptartos pagrindinėje prekių pirkimo- pardavimo sutartyje arba, kaip numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse,- atskirai nuo pagrindinės sutarties sudaromoje kreditavimo sutartyje. Vertinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas sistemiškai, turi būti atsižvelgiama ir į 6.885 straipsnį, kuriame įvardinti atsiskaitymo būdai. Kreditai, tiek vietinėje, tiek tarptautinėje prekyboje gali būti suteikiami tokiais būdais: suteikiant „[...] darbų ar paslaugų apmokėjimą atidedant ar išdėstant (komercinis kreditavimas)“.⁹

Šiandien finansinės krizės akivaizdoje perkančiosios įmonės dažnai neturi pakankamai apyvartinių lėšų, kad galėtų už prekes atsiskaityti iš karto, todėl reikalauja geresnių atsiskaitymo sąlygų. Verslo aplinkoje dauguma ūkio subjektų siekia vieno iš pagrindinių tikslų- išlikti konkurencingi atitinkamoje rinkoje.¹⁰ Tą galima pasiekti tik pasiūlant pirkėjams palankias atsiskaitymo už prekes ar paslaugas sąlygas, t.y. taikant atidėto mokėjimo būdą. Avanso, išankstinio apmokėjimo išdėstymas- jau nebėra apmokėjimo sąlygos, kuriomis galima konkuruoti tiek vietinėje, tiek tarptautinėje rinkoje, todėl tik liberali prekybos kreditų politika gali padėti padidinti pajamas ir pardavimų apimtį. Štai tokiu būdu ir kyla prekybos partnerių neatsiskaitymo rizika (paminėta rizika plačiau bus nagrinėjama tolesniame tyrimo etape), nuo kurios ir draudžia prekinio kredito draudimas.

⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74- 2262.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Atitinkama rinka- tam tikros prekės rinka tam tikroje geografinėje teritorijoje"- apibrėžimas, numatytas Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje (Valstybės žinios, 1999, Nr. 30- 856).

„Atidėto mokėjimo termino“ sąvoka nėra aiškiai apibrėžiama nė vienoje Lietuvos Respublikoje veikiančio prekinio kredito draudiko parengtose prekinio kredito taisyklėse. Kitaip, nei iki 2005 m. kovo 30 d. veikusios valstybinės uždarnosios akcinės bendrovės draudimo įmonės „Lietuvos eksporto ir importo draudimas“(toliau darbe- LEID) parengtose prekinio kredito draudimo taisyklėse¹¹. Tuo tarpu „Coface Lietuva“ nustatytose taisyklėse atidėto mokėjimo terminas įvardijamas kaip „kredito terminas“.¹² Esamas reglamentavimo trūkumas, manytume, sukelia tam tikrų problemų- nėra pakankamai aišku, nuo kurio momento reikia skaičiuoti atidėto mokėjimo terminą- nuo prekių pirkėjui išsiuntimo, prekių gavimo ar kito momento. Išanalizavus keletą prekinio kredito draudimo sutarčių, darome išvadą, kad verslo praktikoje toks terminas skaičiuojamas nuo sąskaitos- faktūros už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas išrašymo dienos. Dėl termino įtvirtinimo aišku viena- kad aptariamasis terminas turi būti įtvirtinamas kreditoriaus ir skolininko sudarytame susitarime- tai gali būti tiek pagrindinė prekių pirkimo- pardavimo sutartis, tiek atskiras kreditavimo susitarimas. Taip pat maksimalus atidėtas mokėjimo terminas turi būti įtvirtintas kredito draudimo liudijime (polise), nurodant maksimalų atidėjimo terminą dienomis (pvz., 30, 60, 90, 180 dienų). Tikslumo dėlei reikia pabrėžti, kad atidėjimas negali viršyti draudimo sutartyje nustatyto maksimalaus atidėto mokėjimo termino.

Atidėto mokėjimo terminai yra diferencijuojami pagal kiekvieną pirkėją, atsižvelgiant į jo mokumą¹³ bei kreditoriaus požiūrį į riziką bei pelningumą, konkurencinę verslo aplinką, produkto apyvartumą. Terminas turi reikšmės apskaičiuojant draudimo įmoką (premiją), nes atidėto mokėjimo laikotarpis yra laikomas vienu iš draudėjo (kreditoriaus) pirkėjų (skolininkų) rizikos rodiklių.

Viena vertus, mokėjimų atidėjimas suteikia galimybę pritraukti daugiau klientų ir padidinti pardavimo apimtį, kita vertus, komercinis kreditas visada susijęs su didesne

¹¹ LEID Prekinio kredito draudimo taisyklių Nr. 008 1 dalies 1.8 punktas: „Atidėto mokėjimo terminas- pirkimo- pardavimo sutartyje nustatytas terminas iki kurio turi būti apmokėta (atlyginta) už parduotas prekes ir (ar) suteiktas paslaugas“.

¹² „Euler Hermes“ Prekinių kreditų draudimo taisyklių Nr. 002 sąvokų išaiškinimą- tai „Draudėjo ir Pirkėjo susitarimu nustatytas laikotarpis, per kurį Pirkėjas privalo visiškai apmokėti Draudėjui už pateiktas prekes ar suteiktas paslaugas“.

¹³ Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L. Ekonomikos terminai ir sąvokos (mokomasis žodynas).- Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius, 1999: „Mokumas- įmonės gebėjimas laiku apmokėti įsipareigojimus“.

rizika, nes atidėti mokėjimą paprastai prašo įmonės, kurių finansinė būklė nepakankama, kad būtų galima gauti trumpalaikį kreditą banke.

Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka „rizika“ (it. *risico*) ekonomine prasme apibrėžiama kaip ekonominių sprendimų priėmimo situacija, kurioje įmanomas galimų rezultatų kintamumas ir egzistuoja tikimybė jiems kisti.¹⁴ Ūkinė komercinė veikla rinkos ekonomikos sąlygomis turbūt apskritai negali būti laikoma atsieta nuo rizikos. „Verslas plačiuoju požiūriu ir kiekvienas verslininkas atskirai organizuoja savo gamybinę, prekybinę, finansinę, komercinę ar kitokią veiklą savo sąskaita ir rizika“.¹⁵ Sąvoka „rizika“ dažniausiai turi neigiamą prasmę, nes siejama su galimu pavojumi, nuostoliais, žala. Rizika suprantama kaip galimybė patirti nuostolių, prarasti pajamas. Ji glaudžiai susijusi su verslu ir, kad ir kaip ūkio subjektai bandytų rizikos išvengti, visiškai jos panaikinti neįmanoma.

Tiek verslo praktikoje, tiek literatūroje yra išskiriama daugybė rizikos rūšių, klasifikuojamų įvairiais pagrindais: pagal atsiradimo kilmę rizika gali būti susijusi su ekonomine veikla, sukelta gamtos ar politinių veiksnių, pagal trukmę- trumpalaikė, ilgalaikė, nuolatinė rizika, pagal apdraudimo galimybę- apdraudžiama ir neapdraudžiama rizika, ir pan. Viena iš skaudžiausiai verslą kasdien paliečiančių ir mums aktualių rizikų yra kredito rizika (angl. *credit risk*). Kredito rizika tradicine siaurąja prasme siejama su kreditavimo verslu- bankininkyste, paskolomis, lizingu, faktoringu ir pan.¹⁶ Čia kredito rizika pasireiškia tikimybe, kad kredito gavėjas neįvykdys savo prievolės grąžinti gautas lėšas ir sumokėti palūkanas. Kredito rizika- rizika, atsirandanti dėl kitos sandorio šalies nesugebėjimo laiku ir visa apimtimi įvykdyti sandoryje nurodytų įsipareigojimų. Tačiau mes savo magistro darbe neapsiribosime tokia tradicine kredito rizikos samprata, juolab, kad nagrinėjame vieną iš specifinių kreditavimo formų- kreditavimą prekėmis/paslaugomis. Todėl kredito rizikos samprata turėtų būti ir yra suvokiama plačiau- ir kaip apimanti kreditavimo santykius, susiklostančius suteikiant prekinį kreditą (t.y. pateikiant pirkėjui prekes, suteikiant paslaugas ir nukeliant apmokėjimą už jas tam tikram terminui į ateitį). Mūsų magistro darbe kredito rizika- bendra sąvoka, apimantis

¹⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas.- “Žodynas”, Vilnius, 2004. P. 921.

¹⁵ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006. P.18.

¹⁶ Juodka R. Kredito rizika: teisinės jo mažinimo priemonės”, prieiga per internetą: [http://www.spp.lt/ABC/kredito_rizika.pdf].

tiek komercinę, tiek politinę riziką, kurios laikytinos sudėtinėmis kredito rizikos dalimis ir kurių sampratų išsamesnė reikšmė bus pateikta kituose darbo skyriuose.

Kredito rizikos sampratos išsiaiškinimas yra svarbus dėl siekio identifikuoti pagrindinius pavojus, su kuriais susiduria verslo subjektai prekybinėse operacijose pasitelkdami kreditavimo metodą, pateikti kreditų draudimo sutartį, kaip vieną iš efektyvių rizikos valdymo priemonių, padedančių apsisaugoti ir sumažinti riziką.

Išsiaiškinę komercinio kreditavimo esmę, apibrėžę sąvokas, galime daryti išvadą, kad sprendimas prekinio kredito požiūriu yra kompromisas tarp siekio riboti riziką, susijusią su leidimu atidėti mokėjimus nepatikimiems pirkėjams, ir noru turėti naujų klientų naudojant liberalesnę prekinio (komercinio) kredito politiką.¹⁷ Būtent kredito draudimo sutartis ir skirta išlaikyti balansą tarp kreditoriaus interesų pirkėjų ir pelningumo atžvilgiu bei siekio kaip galima labiau minimizuoti rizikos atsiradimo pasekmes.

1.3. Kredito draudimo samprata

Saugumo jausmas yra vienas iš pagrindinių žmonijos gerovės elementų. Ekonominiu požiūriu, draudimas atlieka turto, pajamų ir kredito išsaugojimo funkcijas, apsaugo nuo nuostolių arba juos sumažina¹⁸. Fundamentali draudimo, kaip „reiškinio“¹⁹, sąvoka įtvirtinta viename iš pagrindinių draudimo teisinius santykius reglamentuojančių norminių teisės aktų- Lietuvos Respublikos draudimo įstatyme. Įstatyme draudimo veikla apibrėžiama kaip ūkinė komercinė veikla, kuria draudimo sutarties pagrindu už draudimo įmoką prisiimama kitų asmenų nuostolių rizika ar kitaip siekiama apsaugoti šių asmenų turtinius interesus įvykus draudžiamiesiems įvykiams, asmenų turtinių interesų apsaugai panaudojant draudiko skaičiuojamus draudimo techninius atidėjimus dengiantį turtą ir kitą turtą.²⁰ Draudimo veiklos rezultatas- sukurta draudimo apsauga. Pirminė draudimo funkcija yra kurti rizikos atsvarą, o tai yra saugumas. Draudimas teikia ne tik saugumo

¹⁷ Michalski G. Trade credit decision making based on portfolio management approach,- 2007, 80 tomas.

¹⁸ Buškevičiūtė E., Leškevičiūtė A. Rizikos valdymas draudimo įmonėje//Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai, Nr. 2, 2008, prieiga per internetą: [http://web.ebscohost.com].

¹⁹ Pgl. Galginaitis J., Stankevičius R. Draudimo teisė.- Teisės institutas, Vilnius, 2005. P. 49.

²⁰ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 straipsnio 26 punktą (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94- 4246).

jausmą, bet ir tenkina poreikius, kurie atsiranda po draudžiamąjį įvykių, nes tai finansinis produktas, kuris, atsitikus konkrečiam draudžiamajam įvykiui, teisiškai įpareigoja draudimo bendrovę padengti draudėjo nuostolių dalį.

Specialioje literatūroje autoriai linkę atskleisti ekonominę draudimo veiklos esmę: „Draudimo veikla yra ekonominė ūkio subjektų veikla, kurią sąlygojo atsiradęs poreikis saugumui bei jo didėjimas“.²¹

Tuo tarpu kredito draudimas - verslo draudimo produktas, kuriuo apdraudžiamas pardavėjas nuo praradimų, kurie gali kilti dėl pirkėjų komercinių skolų neapmokėjimo, esant atidėtam mokėjimo terminui. Ši apdraudimo paslauga leidžia pasidalyti riziką tarp kreditoriaus (prekių/paslaugų tiekėjo) ir draudimo įmonės. Kredito draudimo grupė yra priskiriama prie ne gyvybės draudimo šakos.²² Vienas iš specifinių kredito draudimo požymių atsiskleidžia vertinant teisės normas sistemiškai- Lietuvos Respublikos 10 straipsnio 1 dalies 2 punkte kredito draudimas priskiriamas didelės draudimo rizikos grupei. Šį išskirtinumą yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nutarčių.²³ Būtent priskyrimas didelės draudimo rizikos grupei lemia tam tikras šios draudimo rūšies ypatybes, lyginant su kitomis ne gyvybės draudimo šakai priklausančiomis draudimo rūšimis, kurias ir pabrėšime šiame magistro darbe.

Apibūdinus kredito draudimo veiklos sampratą, būtina apibrėžti draudiko ir draudėjo santykius. Kredito draudimo sutarties šalys yra draudikas (draudimo įmonė) ir draudėjas (prekių/paslaugų tiekėjas/eksportuotojas).

„Draudikas- asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti draudimo veiklą“.²⁴ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 3 straipsnyje numatytas baigtinis draudikų, turinčių teisę vykdyti draudimo veiklą Lietuvoje, kategorijų sąrašas. Lietuvoje šiuo metu veikia du stambūs kreditų draudikai- t.y. Prancūzijos paskolų draudimo grupei „Coface“ priklausanti Austrijos bendrovė, turinti

²¹ Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R., Šernius A. Draudimas, - Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo, švietimo centras, Kaunas, 1999. P. 37.

²² Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 14 punktas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246).

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“, Nr.3K-3-217/2006: “kredito draudimas (jo rūšis- prekinio kredito draudimas) laikomas didele draudimo rizika”.

²⁴ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 straipsnio 9 punktas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246).

Lietuvoje savo filialą- „Coface Lietuva“, bei vokiško kapitalo bendrovė „Euler Hermes“, Lietuvos Respublikoje veikianti per čia įsteigtą filialą. „Coface Lietuva“- tai 2005 metais Austrijos kreditų draudiko „Coface Austria Kreditversicherung AG“ sėkmingai privatizuotas LEID, iki tol buvęs viena didžiausių kreditų draudimo bendrovių Lietuvoje. Nuo 2008 metų Prancūzijos rizikos valdymo kompanija sujungė Lietuvoje veikiančius savo padalinius: kreditų draudiką „Coface Baltics“ ir bendrovę „Coface Credit Management Services“ („Coface CMS“), kurie šiuo metu veikia bendru „Coface Lietuva“ vardu.

Tuo tarpu 2004 metais „Euler Hermes Kreditversicherungs- AG“ įsteigė savo filialą Lietuvos Respublikoje. Rizika yra apdraudžiama „Euler Hermes“ filiale- „Euler Hermes Kreditversicherungs- AG Lietuvos filialas“ (toliau darbe- „Euler Hermes“). Filialą aptarnauja UAB „Euler Hermes Services Lietuva“, kuri teikia papildomas paslaugas, susijusias su prekinių kreditų draudimu: rizikos vertinimą ir skolų išieškojimą.

Kitas draudimo teisinių santykių subjektas- **draudėjas**. Remiantis pagrindiniu draudimo veiklą reglamentuojančiu įstatymu- Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu, jo 2 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta „draudėjo“ sąvoka- tai asmuo, kuris arba kreipėsi į draudiką dėl draudimo sutarties sudarymo, arba kuriam draudikas pasiūlė sudaryti draudimo sutartį, arba kuris sudarė draudimo sutartį su draudiku. Alternatyvus sąvokos pobūdis įtvirtintas dėl pakankamai aiškios priežasties- draudimo teisėje numatytas alternatyvus draudimo sutarties sudarymo būdas. Įvairialypė draudimo sutarties sudarymo tvarka reglamentuota ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse.²⁵ Draudėju, siekiančiu sudaryti kredito draudimo sutartį, gali būti tik verslo subjektas, galintis teikti prekinis kreditus savo pirkėjams. Žinoma, jis turi atitikti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatytus subjektiškumo reikalavimus. Tiek teisės doktrinoje,²⁶ tiek teismų praktikoje²⁷ draudėjas laikomas silpnesniąja sutarties šalimi. Tačiau ar iš tikrųjų taip yra kreditų draudimo sutarčių atžvilgiu?

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.990 straipsnyje įtvirtinti būdai draudimo sutarčiai sudaryti: ji gali būti sudaroma draudikui akceptuojant draudėjo pasiūlymą, arba draudėjui akceptuojant draudiko pasiūlymą sudaryti sutartį.

²⁶ *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė,- Justitia, Vilnius, 2007. P.56 : „Draudėjas, kaip silpnesnė ir mažiau informuota sutarties šalis“.

²⁷ Generalinio advokato Antonio Tizzano išvada, pateikta 2004 m. gruodžio 16 d.. Byla C-112/03 Societe financiere et industrielle du Peloux prieš Axa Belgium ir kt.: draudėjui “sutartis dažniausiai pateikiama iš anksto nustatytomis, derybų objektu nebegalinčiomis būti sąlygomis ir kuris yra ekonomiškai silpnesnė draudimo sutarties šalis”.

2. Kredito draudimo sutarties samprata ir turinys

2.1. Kredito draudimo sutarties sąvoka

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso Šeštos knygos II dalyje apie sutarčių teisę yra norma, kuri pateikia bendrą sutarties sąvokos apibrėžimą, leidžiantį suprasti, kas yra sutartis ir kokie pagrindiniai elementai ją sudaro. 6.154 straipsnio 1 dalyje apibrėžta, jog sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Šioje normoje pateiktas pats bendriausias sutarties apibrėžimas, kuris išryškina pagrindinius aspektus. Sutartis yra dvišalis arba daugiašalis sandoris, pagal kurį atsiranda prievoliniai teisiniai šalių tarpusavio santykiai, teisės ir pareigos. Sistemiskai nagrinėjant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, reikia vertinti ir 6.159 straipsnį, kuris papildo minėtąjį 6.154 straipsnį. Jame išreikšta bendroji taisyklė, jog sutarčiai galioti pakanka jos šalių susitarimo. Vadinasi darome išvadą, kad svarbiausias sutarties elementas- šalių valios suderinamumas (lot.- *consensus ad idem*), kurio pakanka, kad sutartis egzistuotų. Apibendrinant galima sakyti, kad sutartis yra įstatymo galią sutarties šalims turintis teisinio pobūdžio aktas, įforminantis sutarties šalių priešpriešinius įsipareigojimus ir yra teisinį santykį patvirtinantis ir įrodantis dokumentas, sutartinės atsakomybės pagrindas.

Draudimo sutarties sąvoka yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.987 straipsnyje: „Draudimo sutartimi viena šalis (draudikas) įsipareigoja už sutartyje nustatytą draudimo įmoką (premiją) sumokėti kitai šaliai (draudėjui) arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką, apskaičiuotą įstatyme ar draudimo sutartyje nustatyta tvarka, jeigu įvyksta įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytas draudiminis įvykis“. Bendrąja prasme draudimo sutartis yra susitarimas, pagal kurį draudikas pasižada atlyginti arba apmokėti nuostolius draudimo liudijimo (poliso) savininkui ar trečiajam asmeniui, jeigu įvyktų tas įvykis, kuris yra rizikos objektas (draudžiamasis įvykis). Teisės literatūroje²⁸ įtvirtinta, kad rizika- vienas svarbiausių draudimo veiklos objektų, kuomet draudimo įmonė perima iš draudėjo pastarojo riziką (nuostolio atsiradimo tikimybę). Tai yra įteisinama draudimo sutartimi, kurios pasirašymu draudikas įsipareigoja įvykus draudžiamajam įvykiui

²⁸ Galginaitis J., Stankevičius R. Draudimo teisė.- Teisės institutas, Vilnius, 2005. P. 55.

išmokėti nustatyto dydžio draudimo išmoką, o draudėjas tuo tarpu įsipareigoja sumokėti sutartyje nurodyto dydžio draudimo įmoką (draudimo apsaugos kainą).

2.2. Esminės kredito draudimo sutarties sąlygos

Sutarčių turinį sudaro teisių ir pareigų (prievolių) visuma. Doktrinoje²⁹ įtvirtinta, kad kontinentinės Europos šalyse sutarčių sąlygos paprastai yra skirstomos į keletą rūšių: esminės, įprastinės, atsitiktinės, šalutinės arba papildomos. Esminėmis laikomos tokios sąlygos, be kurių sutarties egzistavimas ir vykdymas taptų neįmanomas, todėl sudarant sutartis jos privalo būti aptartos. Esminės sąlygos skiriasi priklausomai nuo sutarties pobūdžio. Aišku, rašant šį darbą, svarbiausios mums- kredito draudimo sutarties esminės sąlygos. „Nustatant, kokios sąlygos yra esminės, būtina atsižvelgti į tai, dėl kokių sąlygų susitarus galima spręsti apie suteiktos draudimo apsaugos ribas“.³⁰ Logiškai- sistemiškai vertinant, kredito draudimas priskiriamas ne gyvybės draudimo šakai, pagal draudimo išmokos pobūdį patenka į nuostolių draudimo sutarčių kategoriją. Todėl specialioje teisinėje literatūroje³¹ yra išskiriamos tokios esminės nuostolių draudimo (tarp jų ir kredito draudimo) sutarčių sąlygos:

- a) konkretus turtas, pagal kurį nustatomas draudimo interesas** (draudimo sutarties dalykas)
- b) draudimo rizika**
- c) draudimo laikotarpis** (draudimo apsaugos galiojimo laikas).

Nustačius ir įvardijus svarbiausias kredito draudimo sutarties sąlygas, toliau darbe bus bandoma kaip galima labiau įsigilinti į jų reikšmę, reglamentavimo ypatumus bei spragas, palyginti jas su kitų ne gyvybės draudimo šakai priskiriamų draudimo sutarčių rūšių esminėmis sąlygomis.

²⁹ *Stanislovaitis R.* Lietuvos komercinė teisė,- Ekonomikos mokymo centras, Vilnius, 2003. P. 116.

³⁰ *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė,-Justitia, Vilnius, 2007. P. 59.

³¹ *Ibid.*

2.2.1. Kredito draudimo sutarties dalykas (draudimo objektas). Kredito limitų samprata

Praktikoje paprastai nekyla diskusijų, kas yra laikoma draudimo sutarties dalyku, kitaip dar vadinamu draudimo objektu- tai turtinis interesas, kuris yra susijęs su asmens gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe (Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 straipsnio 19 punktą), o ne konkretus turtas ar asmens sveikata. Toks draudimo objekto traktavimas yra visiškai pagrįstas dėl pačios draudimo sutarties esmės- asmuo draudžiasi norėdamas išvengti turtinių praradimų, nuostolių, o ne išsaugoti konkretų turtą. Nuostoliai pasižymi pinigine išraiška³², t.y. juos galima įvertinti pinigais. Tai aktualu nagrinėjant mūsų pasirinktą kredito draudimo sutartį.

Teisinėje literatūroje gausu kredito draudimo sutarties objekto apibrėžimų: vieni autoriai juo laiko įmonės (kreditoriaus/draudėjo) teikiamų paslaugų ir parduodamų prekių visumą³³, kiti³⁴ objektu laiko debitorinį įsiskolinimą, atsiradusį pristačius prekes arba suteikus paslaugas. Pastarasis apibrėžimas vartojamas ir teismų praktikoje³⁵. Taip pat reikia įvertinti ir Lietuvoje veikiančių kredito draudikų pateiktus sąvokų apibrėžimus ir, akivaizdu, kad tai padaryti bus galima tik pritaikius loginį- sisteminį metodą. „Euler Hermes“ taisyklių 2 dalyje pateikta draudimo objekto samprata- tai draudėjo nuostoliai, atsiradę dėl skolų (taisyklėse kitaip dar vadinamų prekinių kreditų), kurių nebeįmanoma susigrąžinti dėl įvykusio draudžiamojo įvykio, už pirkėjams pateiktas prekes ar suteiktas paslaugas. Trumpai tariant- akcentuojamas debitorinis įsiskolinimas, susidaręs pirkėjui neįvykdžius savo piniginių prievolės pagal pirkimo- pardavimo sutartį. Panašios kredito draudimo sutarties objekto apibrėžimo reglamentavimo pozicijos laikosi ir kitas draudikas- „Coface Lietuva“, įtvirtindamas, kad suteikia draudimo apsaugą skoloms, kylančioms iš draudimo sutartimi apdraustų pardavimų, su sąlyga, kad prekės yra išsiųstos arba paslaugos yra suteiktos pirkėjui per draudimo sutarties galiojimo laikotarpį ir kartu išsiųstos atitinkamos sąskaitos per maksimalų sąskaitos išrašymo terminą (1.1.1.

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 straipsnio 1 dalis.

³³ *Burbulienė R.* Draudimas- verslo rizikos mažinimo priemonė//Juristas, 2008, Nr. 1,- P. 16.

³⁴ *Juodka R.* Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės,- VU leidykla, Vilnius, 2006. P.116.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šiaulių tauro televizoriai v. Coface Austria Krediversicherung AG Lietuvos filialas*, Nr. 3K-3-272/2008.

punktas). Pastarasis terminas reikšmingas draudikui, nes veikia kaip apsaugos būdas nuo galimos draudėjų apgaulės, sąskaitų perrašinėjimo, nes prekių išsiuntimo ar paslaugų suteikimo bei sąskaitų išrašymo terminai gali skirtis. Todėl draudimo liudijime yra nurodomas maksimalus sąskaitos išrašymo terminas (pvz., per 30 dienų nuo prekių pristatymo datos), tokiu būdu siekiant suvaldyti draudimo bendrovei tenkančią riziką.

Su kredito draudimo sutarties objektu glaudžiai susijusi ir kita sąvoka- „draudimo apsauga“. Remiantis Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu³⁶, jo 2 straipsnio 11 punkte yra pasakyta, kad draudimo apsauga reiškia draudiko įsipareigojimą mokėti draudimo išmoką įvykus draudžiamajam įvykiui (draudimo apsaugos laikotarpio samprata bus nagrinėjama tolesniuose darbo etapuose). Taigi tuo tarsi apsibrėžiamos draudiko atsakomybės ribos, nes ne visi debitoriniai įsiskolinimai yra ir gali būti draudžiami. Turi būti įvykdytos tam tikros sąlygos, kurias toliau ir panagrinėsime:

a) Neginčijamos skolos

Visų pirma, vienas esminių kredito draudimo sutarties objekto požymių yra tas, kad draudimo apsauga suteikiama tik **neginčijamoms skoloms**. Šiuo atveju ginčas turi būti vertinamas kaip bet koks nesutarimas dėl skolos sumos, draudėjo teisių ir skolų teisėtumo, įskaitant ir visus nesutarimus dėl sumų, kurias draudėjas gali būti skolingas pirkėjui, įskaitymo. Ginčytinų skolų draudimas yra ribotas, nes kreditų draudikai laukia ginčo pabaigos ir, remiantis bet kokia ginčo baigtimi, skaičiuoja išmoką, t.y. draudikas turi teisę sustabdyti draudimo išmokos mokėjimą iki kol ginčas bus išspręstas šalių pasirinktu būdu- arbitražu ar teismo tvarka. Ginčo sprendimo būdai bus tinkami, jei: bus įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas, taikos sutartis, pirkimo- pardavimo šalių kompromisinis susitarimas ar bet koks kitas susitarimas, liudijantis, kad ginčas yra išspręstas. Vadinasi, svarbu konstatuoti ginčo išsprendimo faktą. Nepaneigiant to, kad buvo išdėstyta, derėtų paminėti, kad draudėjas gali įsigyti išplėtimą- ginčytinų skolų draudimą. Tačiau toks išplėtimas suteikiamas tik patikimiems draudėjams, nes ateityje gali prireikti grąžinti sumokėtą draudimo išmoką, jei ginčo tarp draudiko ir skolininko metu paaiškėtų, kad nebuvo pagrindo mokėti draudimo išmokos.

³⁶ Valstybės žinios, 2003, Nr. 94- 4246.

Lietuvos teismų praktikoje,³⁷ draudiko teisė sustabdyti draudimo išmokos mokėjimą, kuomet kyla pardavėjo (draudėjo) ir pirkėjo ginčas, yra įvardijama kaip kreditoriaus savigynos būdas, leidžiantis jam sustabdyti prievolės vykdymą. Tokio sustabdymo pagrįstumą reikia vertinti atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.58 straipsnį, kuriame išvardyti teisės sustabdyti prievolės vykdymą pagrindai.

Siekiant minimizuoti draudimo riziką- turėtų būti kiek įmanoma padidintas draudėjo dėmesys pirkimo- pardavimo sutarčių nuostatoms, kurios galėtų būti ginčo objektu- pvz., nuostatos, apibūdinančios pirkėjui teikiamas prekes ar paslaugas, jų kiekį ir kokybę. Plačiau apie galimus ginčus dėl produkcijos kokybės bus nagrinėjama kitame šio darbo dalyje.

b) Pirkėjo kredito limitu samprata ir reikšmė

Kita svarbi sąvoka, kuri turi būti aptarta, kalbant apie kredito draudimo sutarties objektą,- „pirkėjo kredito limitas“. Kredito limitas- tai maksimali kredito suma, kurią kiekvienam pirkėjui nustatė draudikas arba kurią pirkėjui nustatė pats draudėjas tais atvejais, kai savarankišką nustatymą leidžia kredito draudimo sutartis ir jis nėra panaikintas draudiko³⁸. Trumpiau tariant, kredito limitas- tai maksimalus apdraustas kiekvieno pirkėjo įsiskolinimas. Limitu tarsi nubrėžiamos draustino įsiskolinimo ribos, kurios praktikoje nustatomos ir įtvirtinamos kreditų draudiko sprendime dėl pirkėjo kredito limitu. Toks draudiko sprendimas yra svarbus dėl to, kad jame yra nurodoma draudiko apdraustoji procentinė pirkėjo skolos dalis. Kredito draudimo ypatybė yra ta, kad jis nepadengia rizikos visu šimtu procentų. Paprastai kreditų draudimo sutartimi apdraudžiama 75- 90% patirtų nuostolių. Ši draudimo bendrovės atlyginama nuostolių dalis vadinama draudiko atsakomybės dalimi. Neapdraustoji dalis lieka draudėjo individualioje atsakomybėje, jo draudimo rizikoje. Tokia vykdoma kreditų draudimo politika siekiama, kad visų pirma pats kreditorius (draudėjas) būtų suinteresuotas skolų iš verslo partnerių surinkimu ar bent jau tinkama partnerių atranka. Apdraustoji procentinė dalis taip pat yra nurodoma kredito draudimo liudijime (polise).

Reikšmė- draudimo apsauga skoloms (debitoriniam įsiskolinimui) įsigalioja tik nuo kredito limitu suteikimo datos (nuo to momento išrašytos sąskaitos tampa draustos) ir

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tauro televizoriai“ v. Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas, Nr.3K-3-272/2008.

³⁸ Apibrėžimas numatytas „Euler Hermes“ Prekiniu kreditu draudimo taisykliu Nr. 002 11 punkte.

kartu apibrėžiamos draudimo apsaugos ribos- apdrausti tik tie kreditai, dėl kurių draudikas raštiškai ar tiesioginiu elektroniniu ryšiu nustatė kredito limitą atitinkamam pirkėjui.

Apdraustų skolų, pagal išrašytas apdraustas sąskaitas, suma neturi viršyti kiekvienam pirkėjui nustatyto ir suteikto kredito limitu. Nuostoliai, viršijantys kredito limitą, kredito draudimo sutartimi yra tiesiog nedraudžiami, t.y. jiems negalioja draudimo apsauga. Kreditavimas virš limitu sukuria rizikingą situaciją, kai dalis skolos lieka neapdrausta, todėl draudėjas, siekdamas išvengti tokios situacijos, kai pirkėjo skolos nepaklius į draudimo apsaugos apimtį, turi kiek įmanoma labiau sumažinti pirkėjo skolas, bent iki limitu dydžio.

Iš kitos pusės, draudikas pasilieka sau teisę nesuteikti kredito limitu visiems draustiniams skolininkams.³⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių yra pasakęs: „Tokio individualaus sprendimo tikslingumą sąlygoja būtinumas įvertinti apdraudžiamų pirkėjų kreditinį patikimumą, nes kredito draudimas priskirtinas didelės rizikos draudimo grupei“⁴⁰. Vadinasi, įvertinęs kiekvieno pirkėjo patikimumą, draudikas turi teisę atskiriems pagal sutartį draustiniams pirkėjams nesuteikti kredito limitu arba jį suteikti su tam tikromis draudimo riziką mažinančiomis sąlygomis- pvz., draudėjas įpareigojamas gauti prievolių užtikrinimo priemonės (užstatą, įkeitimą, turto areštą, laidavimą arba kitas daiktines arba asmenines prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones). Tokia situacija yra itin aktuali šiandien, kai verslas vykdomas krizinės situacijos sąlygomis.

Draudikui suteikiama teisė nustatyti draudiminės apsaugos sąlygas dėl kiekvieno prekių pirkėjo yra paaiškinama tuo, kad draudikas visuomet prisiima santykinę draudiminę riziką, tačiau negali prisiimti nekontroliuojamos rizikos, kaip atsitiktų, jei kiekvienam prekių pirkėjui, neatsižvelgiant į pirkėjo mokumą ir patikimumą, būtų suteikiamas vienodos draudiminės apsaugos sąlygos.⁴¹

³⁹ Tokia kreditų draudiko teisė įtvirtinta „Euler Hermes“ Prekinių kreditų draudimo taisyklių Nr. 002 3.3. punkte bei „Coface Lietuva“ rizikos modulio „Kredito limitai“ 1 dalyje.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*, Nr.3K-3-217/2006.

⁴¹ *Ibid.*

2.2.2. Draudimo rizika- skolininko nemokumo nustatymo problema

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad draudimo sutartis- rizikos sutartis, pagal kurią draudikui tenka civilinė atsakomybė- įvykus draudžiamajam įvykiui jis atlygina atsiradusius nuostolius.⁴² Sudarant draudimo sutartį nėra aišku, ar atsiras draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką, kokio dydžio ši išmoka bus, t.y. kokiu momentu ir kaip materializuosis draudimo rizika.⁴³

Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 straipsnio 21 dalyje apibrėžta “draudimo rizikos” sąvoka- tai draudimo objektui gresiantis tikėtinas pavojus. Teisės doktrinoje draudimo rizika apibūdinama dvejais požymiais- įvykio atsitiktinumu ir tikėtinumu. Lietuvos teismų praktikoje ne kartą bandyta aiškinti minėtų požymių turinį. 2005 m. kovo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje teismas pabrėžė, jog atsitiktinumas yra pagrindinė draudimo sąlyga. Taip pat nurodė, kad „Įvykis neturi būti paveiktas draudėjo valios ar norų“⁴⁴. Ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje teismas pasisakė, kad draudimo sutarties sudarymo metu abi draudimo sutarties šalys (draudėjas ir draudikas) nežino ir neturi žinoti, kad draudiminis įvykis būtinai įvyks.⁴⁵ O jei bent viena iš šalių žino apie draudžiamą įvykio neišvengiamumą, tai tokiu atveju galima teigti apie draudimo sutarties prieštaravimą draudimo esmei. Tai reiškia, kad nedraudžiamos ir negali būti draudžiamos pardavimų sutartys, kurias sudaro susijusios įmonės.⁴⁶ Su tiekėju susijusi įmonė- bet kokia įmonė, kurią jis tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoja arba kuri tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoja tiekėją. Teismas minėtu atveju suponuoja sutarties šalių elgesio sąžiningumą. Taip pat reikia paminėti, kad draudimo rizika turi būti tikėtina (draudimo rizikos požymis- tikėtinumas), t.y. objektyviai įmanoma. Jei draudžiamasi nuo objektyviai neįmanomos rizikos, toks sandoris yra niekinis. Objektyvumo sąlyga

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Modestas Baranauskas v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-675/2005.

⁴³ *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė,- Justitia, Vilnius, 2007. P. 65.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „BTA draudimas“ v. UAB „Viratra“*, Nr. 3K-3-140/2005.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje *ADB „Preventa“ v. UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3K-3-903/2002.

⁴⁶ “Coface Lietuva” Globaliance prekinio kredito draudimo taisyklės Nr. 2, 1.2.1. dalis. Panaši norma įtvirtinta “Euler Hermes” taisyklių 3.6.2. punkte: “Draudikas nemoka draudimo išmokos dėl nuostolių, atsiradusių dėl prekių tiekimo ar paslaugų teikimo įmonėms, kuriose draudėjas tiesiogiai ar netiesiogiai turi akcijų (kapitalo dalių)/balsų daugumą arba gali daryti lemiamą įtaką valdymo organų sprendimams.”.

numatyta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.68 straipsnio 3 dalyje: „Jeigu atidedamosios sąlygos objektyviai negali būti, tai sandoris yra niekinis“. Pavojaus tikimybė turi būti sudarant draudimo sutartį arba atsirasti draudimo apsaugos galiojimo metu.

Kalbant apie kreditų draudimą, reikia visgi išsiaiškinti, nuo kokios rizikos paprastai draudžiasi verslo subjektai. Išsiaiškinę, kad kreditų draudimo objektas- debitoriniai įsiskolinimai, atsiradę pristačius prekes ar suteikus paslaugas ir pritaikius atidėto mokėjimo terminą ir kad kreditų draudikai draudimo liudijimu (polisu) garantuoja, jog draudėjo pirkėjui tapus nemokiam pinigine prievole vis tiek bus įvykdyta- t.y. draudėjas gaus draudimo išmoką, darome išvadą, kad pagrindinė kredito draudimo rizika yra skolininko nemokumas (komercinės rizikos veiksnys).

Pasaulį krečiant finansų krizei, įmonės vis dramatiškiau susiduria su ekonominiais sunkumais. Mažėjant įmonių apyvartinėms lėšoms, griežtėjant bankinio kreditavimo sąlygoms, verslo subjektai vis dažniau susiduria su skolininkų mokumo problema- delsimu laiku atsiskaityti už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas. Lietuvos Respublikos bankroto įstatymo⁴⁷ 2 straipsnio 8 dalyje apibrėžta “įmonės nemokumo“ sąvoka- tai „įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės“. Šio cituoto įstatymo prasme nemokumas reiškia įmonės bankrotą. O kaipgi yra kredito draudimo atveju? Ar tik bankrotas bus laikomas draudžiamuoju įvykiu? Kredito draudimo taisyklėse galime aptikti vartojant tokias sąvokas: „skolininko nemokumas“, „skolininko finansinių įsipareigojimų neįvykdymas“, „tariamasis nemokumas“. Taigi dabar bandysime atskleisti šių sąvokų prasmę ir reikšmę vertinant draudimo rizikos materializavimosi momentą.

a) Patvirtintas skolininko nemokumas- bankrotas

Išsiaiškinus nemokumo sąvoką, reikia, aiškumo dėlei, apsibrėžti, kas bus laikoma “įmonės bankrotu”. Jau minėto Bankroto įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad bankrotas- “nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka“.⁴⁸ Bendriausia prasme bankrotas apibūdinamas kaip negalėjimas išsimokėti skolų. Vadinasi, bankrotas- tai ne tik

⁴⁷ Valstybės žinios, 2001, Nr. 31- 1010.

⁴⁸ *Ibid.*

teismo tvarka patvirtintas įmonės nemokumas. „Coface Lietuva“ parengtų kreditų draudimo taisyklėse yra kaip tik ir pateiktas nebaigtinis sąrašas atvejų, kurie laikomi patvirtinančiais įvykusio nemokumo faktą.⁴⁹

Patvirtintas skolininko nemokumas- ne kas kita, kaip draudimo rizikos realizavimasis, t.y. draudžiamasis įvykis. Atsitikus šiam įvykiui bet kuria išvardinta forma, kreditorius (draudėjas) privalo nedelsiant pranešti apie tai draudikui ir šiuo momentu yra fiksuojami nuostoliai pagal kredito draudimo sutartį bei naujos sąskaitos tampa nebedraustos. Pranešimo apie nemokumo faktą draudikui gali būti pateikta pačia įvairiausia forma- tai gali būti raštiškas pranešimas paštu, faksu ar elektronine forma, jei tokia buvo aptarta draudėjo ir draudiko susitarime. Bet svarbiausias momentas, kurį reikia žinoti- įvykus draudimo rizikai- paskelbus skolininko nemokumui (bankrotui)- apie įvykį nedelsiant reikia pranešti kreditų draudikui.

Kita komercinės rizikos realizavimosi forma- skolininko finansinių įsipareigojimų neįvykdymas. Šis draudžiamasis įvykis kaip tik dabar ir bus aptariamas.

b) Skolininko įsipareigojimų neįvykdymas. Tariamo nemokumo laikotarpis

“Tariamo nemokumo laikotarpio” sąvoka apibrėžta “Euler Hermes” taisyklių 17 punkte, kuriame pasakyta, kad tai- laikotarpis, kuris prasideda nuo pranešimo apie uždelstus mokėjimus datos. Tariamas nemokumas, kaip draudžiamasis įvykis, atsiranda, kai per šį laikotarpį, kuris yra nustatomas kiekvieno draudiko atskirai, negaunamas visas arba dalinis apdraustas mokėjimas. Vadinasi, kad įvyktų minėtas draudžiamasis įvykis reikia keletu momentų: pirma, turi būti uždelsti mokėjimai (uždelsta skola)- tai reiškia, kad apdrausta skola (mokėjimai) yra neapmokėta pardavimų sutartyje tarp pardavėjo ir pirkėjo nustatytą dieną, nustatytą valiuta ir nustatytoje vietoje. Antra, apie tokį uždelsimą draudėjas privalo pranešti draudikui per nustatytą terminą. Pranešimo terminas- susitarimo dalykas- paprastai “Euler Hermes” siūlomas pranešimo terminas yra 60 dienų. „Coface Lietuva“ iki šių, 2009 metų, pranešimo terminą skaičiavimo ne nuo mokėjimo uždelimo (atidėto mokėjimo termino) dienos, bet nuo sąskaitos išrašymo dienos (120 dienų, 90 dienų ir pan.). Šiuo metu pranešimo terminas skaičiuojamas nuo atidėto

⁴⁹ Coface Globaliance prekinio kredito taisyklėse Nr. 2 pateiktas sąrašas atvejų: a) teismas iškėlė bankroto bylą arba ją atsisakė iškelti dėl turto nebuvimo ar nepakankamumo, b) teismas pradėjo kompromiso (susitarimo) procedūrą, c) kompromisas buvo pasiektas su visais kreditoriais, teismui nedalyvaujant, d) draudėjo iniciatyva atlikus skolos iš pirkėjo turto priverstinį išieškojimą, skola nebuvo pilnai išieškota, e) kt. atvejai.

mokėjimo termino pabaigos (uždelsimo dienos) ir papratai yra 60 dienų. Bet, kaip jau buvo minėta, termino nustatytas- šalių susitarimo dalykas. Vadinasi, per nurodytą dienų skaičius, negavus apmokėjimo, draudėjas turi pranešti draudikui apie uždelsimą. Tačiau pranešimo faktas dar nereiškia, kad įvyko draudžiamasis įvykis (skirtingai, nei pranešimo apie pirkėjui pradėtą bankroto procedūrą atveju). Nuo pranešimo apie uždelsimą mokėjimą, atsiranda kitokie padariniai- prasideda tariamo nemokumo laikotarpis ir draudikas, bendradarbiaudamas su draudėju, imasi priemonių skolos išieškojimui. Tariamo nemokumo laikotarpio trukmė taip pat priklauso nuo kreditų draudiko, su kuriuo sudaroma draudimo sutartis- pvz., „Euler Hermes“ paprastai nustato 4- 5 mėnesių nemokumo laikotarpį, tuo tarpu „Coface Lietuva“- 5 mėnesių tariamo nemokumo laikotarpį. Bet šio laikotarpio trukmė taip pat priklauso nuo draudimo įmokos (premijos) dydžio, pirkėjo valstybės galimybės vykdyti išieškojimą ir kitų draudimo bendrovių nustatomų sąlygų, todėl duotieji skaičiai- tik orientaciniai. Šiuo laikotarpiu, kaip jau buvo minėta, prasideda išieškojimo procedūros. „Euler Hermes“ taisyklių 11 straipsnyje nustatyta, kad draudėjas, kartu su pranešimu apie uždelsimą mokėjimą, turi kreiptis ir sudaryti skolos išieškojimo sutartį su UAB „Euler Hermes Services Baltic“. Minėta įmonė- tai „Euler Hermes“ pagal Lietuvos Respublikos įstatymus įsteigta administravimo ir rizikos vertinimo bendrovė. Tuo tarpu Prancūzijos rizikos valdymo kompanija „Coface“ Lietuvoje yra įsteigusi skolų išieškojimo bendrovę „Coface Credit Management Services“.

Praėjus minėtiems laikotarpiams, yra fiksuojami draudėjo nuostoliai ir įvyksta draudžiamasis įvykis. Nuo to momento kyla pareiga kreditų draudikui išmokėti draudimo išmoką, kartu ir pareiga draudėjui pateikti visus jo turimus rašytinius skolos įrodymo dokumentus.

Palyginti su kitomis sutartimis, draudimo sutartis yra specifinė, fiduciarinė (lot. *fiducia*- pasitikėjimas), taigi tokia sutartis, kurios šalis sieja tarpusavio pasitikėjimu grindžiami santykiai. Minėta savybė yra aktuali ir kalbant apie kredito draudimo sutartį. Fiduciarinė draudimo sutarties prigimtis lemia tai, kad sutarties šalių santykiams taikomas šalių tarpusavio didžiausio pasitikėjimo (lot. *uberrimae fidei*) principas. Principas lemia tai, kad draudikas ir draudėjas turi pareigą bendradarbiauti ir kooperuotis. Tai svarbu tampa uždelstos skolos (mokėjimų) atveju, kuomet ne tik draudikas turi imtis priemonių išieškoti ir išmokėti draudėjui pradelstas skolas iš pirkėjo, bet ir draudėjas savo ruožtu turi imtis visų priemonių, kurios jo manymu yra reikalingos tam, kad nuostolių būtų išvengta arba jie būtų sumažinti. Draudėjas privalo rūpestingai ir laiku įgyvendinti visas turimas

teises, įskaitant teisę susigrąžinti prekes, saugoti ir ginti savo ir draudiko teises bei užtikrinti skolos apmokėjimą. Vadinasi, tas faktas, kad pardavėjas yra apsidraudęs kreditu draudimu ir kad apie uždelstą mokėjimą pranešė draudikui, dar neatleidžia jo nuo pareigos imtis priemonių susigrąžinti skolą. Šalys bendradarbiaudamos turi derinti savo veiksmus.

c) Gamybinė rizika

Aptarus pagrindinius draudžiamos komercinės rizikos atvejus, tai pat derėtų pažymėti, kad kredito draudimo sutartyje draudikas ir draudėjas gali individualiai aptarti sąlygas, susijusias su **gamybinės rizikos** draudimu. Tokiu būdu draudikas suteikia draudėjui draudiminę apsaugą nuo galimų nuostolių, kuriuos draudėjas gali patirti dėl to, kad jo produkcijos pirkėjas atsisako pirkti (dėl nemokumo) jau pagamintą vienetinę produkciją, tuo pažeisdamas komercinės sutarties sąlygas.⁵⁰ Vienetinės, specifinės produkcijos gaminimas glaudžiai susijęs su padidinta rizikos atsiradimo tikimybe, nes labai sunku rasti alternatyvių tokios produkcijos pirkėjų. Tokios rizikos draudimas sutarties vertės ribose apima draudimo poliso turėtojo (draudėjo) išlaidas, patirtas vykdant savo sutartinius įsipareigojimus arba gaminant sutartyje aptartas prekes, jei tokios išlaidos iš tikrųjų priskirtos sutarties vykdymui. Draudimas tokiu atveju įsigalioja tą pačią dieną, kai pradeda galioti komercinė sutartis bei yra suteikiamas kredito limitas.

d) Politinė rizika

Taip pat galimi tie atvejai, kai komercinės pirkimo- pardavimo sutarties šalys yra skirtingų valstybių ūkio subjektai (eksporto kreditavimo atveju). Tarptautinėje prekyboje dalyvaujantys ekonomikos subjektai susiduria su platesniu rizikos spektru nei vidaus prekyboje. Tokiais atvejais, be jau išvardintų draudžiamų komercinių rizikų, kredito draudimo sutartis- turbūt vienintelė teisinė kredito rizikos mažinimo priemonė, kuri gali suteikti draudimo apsaugą ir nuo **politinės (šalies) rizikos**. Vienas iš pagrindinių tarptautinio verslo rūpesčių yra tas, kad politinis klimatas gali taip pasikeisti, kad dėl to pablogės įmonės padėtis tam tikroje aplinkoje, atsiras įvairių suvaržymų. Dažniausiai tokia rizika kyla tose valstybėse, kur yra nestabilus politinis režimas, kuris lemia neužtikrintą ekonominę situaciją ir paralyžiuoja komercinius sandorius. Prie politinės rizikos veiksnių priskiriami politiniai neramumai, masiniai streikai, valstybiniai

⁵⁰ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006. P. 117.

perversmai, nenumatyti vyriausybių veiksmai, jų paskelbti draudimai (embargo) ar sustabdymai (moratoriumai) prekių eksportui, importui, karinės akcijos ir kt.

Politinė rizika yra ta rizika, kurią sunku nuspėti ir valdyti. Tam tikromis aplinkybėmis ši rizika gali sukliudyti eksportuotojui gauti mokėjimą už išsiųstas prekes, o importuotojui- gauti prekes⁵¹. Šią riziką apdrausti labai sunku, nes dažnai ją gali sąlygoti aukštesnės jėgos aplinkybės (*force majeure*).⁵² Šios rizikos gali būti apdraustos tik atskirai ir mokant dideles draudimo įmokas (premijas).

Kai kurių užsienio autorių⁵³ kreditų draudimas, apimantis draudimas nuo politinės rizikos, yra laikomas svarbesniu už draudimą, apimantį draudimo apsaugą tik nuo komercinės rizikos, argumentuodami tuo, kad eksportuotojai (draudėjai) paprastai turi gerus prekybinius santykius su savo skolininkais ir paprastai nefiksuoja jokių potencialių mokėjimo problemų. Todėl, autorių manymu, yra daug svarbiau apsisaugoti nuo visiškai nekontroliuojamos politinės rizikos.

Plačiau apie komercinę ir politinę riziką bei jos vertinimą bus kalbama tolimesniuose šio magistro darbo skyriuose.

2.2.3. Kredito draudimo laikotarpis

„Draudimo laikotarpio“ sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 straipsnio 17 punkte: „laiko tarpas nuo draudimo apsaugos pradžios iki pabaigos, kuris nebūtinai sutampa su draudimo sutarties terminu“. Vadinasi, draudimo teisėje yra išskiriami du laikotarpiai- draudimo apsaugos laikotarpis ir draudimo sutarties terminas. Nagrinėjant kreditų draudimo sutartį, manytina, kad būtina atskleisti abiejų šių terminų reikšmę ir identifikuoti ypatybes, lyginant su kitomis draudimo sutartimis.

⁵¹ *Startienė G.* Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas,- Technologija, Kaunas, 2002,- P. 23.

⁵² *Ibid.*, p. 25.

⁵³ Pagal *Dr. Alsem, K.J., Drs. Antuffjew, J., Dr. Huizingh, K.R.E., Dr. Koning, R.H., Prof. Sterken, E., Drs. Woltil, M.* Insurability of export credit risks. Prieiga per internetą: [<http://keur.eldoc.ub.rug.nl/FILES/wetenschappers/4/398/398.pdf>] [2009-02-04].

a) Draudimo sutarties terminas

Jis nustatomas šalių susitarimu ir nurodomas draudimo liudijime (polise).⁵⁴ Minėtina, kad pagal galiojančią draudimo sutarčių sudarymo praktiką, dažniausiai ne gyvybės draudimo (turto) draudimo sutartys sudaromos vieniems metams. Galiojimo terminas apibrėžiamas kalendorine data. Ne išimtis ir kredito draudimo sutartis. Išties diskutuotinas toks palyginti trumpas kredito sutarties galiojimo terminas, nes verslas pasižymi tęstinumu, sezoniškumu. Todėl autorės nuomone, minėtų draudimo sutarčių atveju, sutarties galiojimo terminas turėtų būti ilgesnis. Tačiau iš kitos pusės, dabar, kai verslas patiria sunkumų, susijusių su įsigalėjusia finansų krize, turbūt būtų sunku įgyvendinti tokį pasiūlymą dėl pernelyg didelės rizikos, teksiančios kreditų draudikui. Taip pat Europos Komisija yra išreiškusi savo susirūpinimą, susijusį su konkurencija, kad dėl galimybės sudaryti labai ilgą galiojančias sutartis, gali atsirasti kliūčių naujiems dalyviams patekti į rinką⁵⁵. Tai, kad klientai tam pačiam draudikui yra įsipareigoję ilgą laiką, gali turėti įtakos konkurentams, siekiantiems patekti į rinką arba padidinti turimą rinkos dalį. “Komisija norėtų pabrėžti, kad jai susirūpinimą iš esmės kelia pagal konkurencijos teisę sudaromų ilgalaikių sutarčių galimas “išstūmimo iš rinkos” poveikis, kai dėl bendro tokių sutarčių poveikio sudaromos kliūtys patekti į rinką”.⁵⁶

Kaip ir kitų draudimo sutarčių atveju, taip ir kredito draudimo sutartyje gali būti numatytas automatinis draudimo sutarties termino pratęsimas. Automatinio sutarties termino pratęsimo reglamentavimas yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 83 straipsnyje. Bet tai- individualiai privaloma aptarti sąlyga. Bet kuriuo atveju svarbu išlaikyti reikalavimą, kad kiekvieną kartą kredito draudimo sutarties galiojimo terminas gali būti pratęsimas laikotarpiui, ne ilgesniam kaip vieni metai tomis pačiomis draudimo sutarties sąlygomis.

b) Kredito draudimo apsaugos laikotarpis- pradžia ir pabaiga

Kaip jau buvo minėta, nuo draudimo sutarties galiojimo termino derėtų skirti draudimo apsaugos laikotarpį (draudimo laikotarpį). Draudimo apsaugos sąvoka jau buvo išaiškinta

⁵⁴ *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė.- Justitia, Vilnius, 2007. P. 77.

⁵⁵ Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui. Verslo draudimo sektoriaus tyrimas pagal Reglamento Nr. 1/2003 17 straipsnį.- Briuselis, 2007 m. rugsėjo 25 d., 556 galutinis.

⁵⁶ *Ibid.*

šio magistro darbo 2.2.1. dalyje, tad dabar mums rūpimas momentas- nustatyti ir atkleisti su draudimo apsaugos laikotarpiu susijusius kredito sutarties momentus. Remiantis kredito draudimo sutarčių sudarymo praktika, draudimo apsaugos pradžia yra priimta laikyti prekių pristatymo (jei verslo subjektai veikia toje pačioje šalyje) arba prekių išsiuntimo (jei verslo subjektai veikia skirtingos valstybėse) ar paslaugų suteikimo pirkėjui dieną. Šiuo atveju prekės bus laikomos išsiūstomis, kai jos bus perduodamos trečiajam asmeniui- paprastai vežėjui- kad jis nugabentų jas į pirkimo- pardavimo sutartyje nurodytą pristatymo vietą. Nuo šio momento, remiantis Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR)⁵⁷, vežėjas tampa atsakingas tiek už viso, tiek už dalies krovinio praradimą ar jo sugadinimą.

Taip pat rašydami šį magistro darbą, negalime nepaminėti vienos itin specifinės draudimo apsaugos sąlygos, dėl kurios sutarties šalys gali susitarti individualiai- galimas draudimo apsaugos suteikimas skoloms, atsiradusioms prieš kreditų draudimo sutarties įsigaliojimą. Tai yra, nuo kreditų draudimo sutarties pradžios suteiktų kredito limitų ribose draudimo apsauga galios ir tiems draudėjo debitorių skoloms, kurios atsirado prieš kreditų draudimo sutarties sudarymą ir bus draudžiamos būtent šios sutarties sąlygomis. Taip pat kreditų draudimo sutarties įsigaliojimo dienai atitinkamos draustinos sąskaitos neturi būti senesnės nei nustatytas atgalinio galiojimo laikotarpis (draudikai paprastai nustato 1 mėnesio atgalinio galiojimo laikotarpį). Tačiau draudimo apsauga šioms skoloms galioja tik tuo atveju, jei neatsiskaitymą tiesiogiai ir išimtinai sukėlė draudėjo kliento nemokumas, taip pat kreditų draudimo sutarties įsigaliojimo momentu neturi būti pateiktas joks pranešimas apie neigiamą informaciją ar pradelstas skolas. Vadinasi, neturi būti įvykęs pats draudžiamasis įvykis. Be abejo, privalu nepraleisti maksimalaus sąskaitos išrašymo termino, o skolininkas neturi būti praleidęs atidėto mokėjimo termino. Bet, kaip jau minėjome, tai individuali (modulinė) sąlyga, dėl kurios reikia susitarti kiekvienu konkrečiu atveju.

Kaip apibrėžta ne kartą mūsų cituotame Lietuvos Respublikos draudimo įstatyme- draudimo laikotarpis galioja nuo draudimo apsaugos pradžios iki pabaigos. Apibrėžę pradžią, reikia paanalizuoti, kas kreditų draudimo sutarties atveju bus laikoma draudimo apsaugos pabaiga. Ir šiuo atveju labai svarbus sąvokų atskyrimas- “automatinis draudimo apsaugos nutrūkimas”, “vienašališkas draudimo apsaugos atšaukimas”, “nepalankios informacijos pranešimas”.

⁵⁷ Valstybės žinios, 1998, Nr. 107- 2932, 17 straipsnio 1 dalis.

Draudimo apsauga gali pasibaigti dėl keleto priežasčių: visų pirma, dėl to, kad pablogėja bet kokia aplinkybė, susijusi su pirkėju ar prekiniais kreditais. Tokiu atveju atšaukiama draudimo apsauga atitinkamam pirkėjui vėlesniems prekių pristatymams ar paslaugoms. Draudikas privalo raštu pateikti draudimo apsaugos atšaukimą. Tai susiję su teisės teorijoje išvystytu principu, kad įstatymas atgal negalioja (lot.- *lex retro non agit*). Vadinasi, draudimo apsaugos atšaukimas netaikomas jau suteiktiems ir patenkantiems į esamą draudimo apsaugą prekiniais kreditams ir pradeda galioti nuo sprendimo gavimo iš draudiko. Tokiu atveju draudikas turi diskreciją ne tik atšaukti draudimo apsaugą, t.y. atšaukti suteiktus kredito limitus, bet ir sumažinti draudimo apsaugos dydį, kas reiškia, jog tolimesnis prekių tiekimas ar paslaugų teikimas bus apdraustas iki sumažinto kredito limitu sumos. Draudimo apsaugos pasibaigimo sąvoka turėtų būti suprantama plačiau- tai ne tik apsaugos sumažinimas arba atšaukimas (kredito limitu atšaukimas), bet ir galimybė sustabdyti draudimo apsaugą neatšaukiant limitų, t.y. automatiškai nutrūkstam draudimo apsaugai.

„Automatinio draudimo apsaugos nutrūkimo“ sąvoka įtvirtinta „Euler Hermes“ parengtose draudimo taisyklėse. Šis specifinis terminas glaudžiai susijęs su pranešimo draudikui apie uždelstą mokėjimą pasibaigimo terminu. Pasibaigus jam, draudimo apsauga stabdoma automatiškai, nepriklausomai, ar yra padarytas pranešimas apie uždelsimą, ar ne, tai pat nepriklausomai nuo to, ar kredito limitas pirkėjui yra „išnaudotas“, ar ne. Tai reiškia, kad pasibaigus nustatytam terminui, mokėtinos sąskaitos už prekes ar paslaugas, pateiktos po to termino pasibaigimo, yra nedraudžiamos. Toks automatinis draudimo apsaugos nutrūkimas netaikomas jau suteiktiems ir patenkantiems į esamą draudimo apsaugą prekiniais kreditams.

„Coface Lietuva“ kredito draudimo taisyklių pagrindu automatinio draudimo apsaugos pasibaigimas yra siejamas su pranešimu apie nepalankią informaciją, kuri buvo pateikta ar turėjo būti pateikta, arba apie uždelstą skolą. Nepalanki informacija apie pirkėją- tai bet koks įvykis, dėl kurio pablogėjo ar galėjo pablogėti pirkėjo finansinė padėtis (pvz., atsiskaitymų sutrikimas, verslo santykių nutraukimas dėl pirkėjo finansinės padėties, pavedimo skolų išieškojimo agentūrai ar teisininkui išieškoti pirkėjo skolas suteikimas). Nuo to momento naujų prekių tiekimas, paslaugų teikimas ir pagal tai išrašytos sąskaitos tampa nedraudžiamos, t.y. automatiškai sustoja draudimo apsauga. Tačiau kalbant apie „Coface Lietuva“ nustatytą kredito draudimo schemą, yra viena ypatybė, lyginant su „Euler Hermes“ kredito draudimo schema- „Coface Lietuva“ yra numačiusi galimybę, kad po to, kai buvo apie pirkėją pateikta „nepalanki informacija arba

pranešimas apie uždelstą skolą“, ir uždelsta skola jau apmokėta, draudėjas turi teisę atnaujinti kreditavimą, jei pirkėjo kredito limitas nėra atšauktas. „Euler Hermes“ tokios galimybės nėra numatęs.

Minėtos draudimo apsaugos pasibaigimo sąlygos rimtai apeliuoja į šalių, sudarančių kredito draudimo sutartį, lygiateisiškumo pažeidimą, kuris šiuo atveju konkuruoja su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu sutarties laisvės principu. Apie minėtą problemą kredito draudimo sutarties atžvilgiu bus kalbama kitoje magistro darbo dalyje.

2.3. Kiti kredito draudimo sutarties turinio reglamentavimo ypatumai

2.3.1. Produkcijos kokybės vertinimas

Šioje magistro darbo dalyje norėtume panagrinėti vieną iš probleminių kreditų draudimo sutarties turinio reglamentavimo aspektų- būtinybę draudikui vertinti pardavėjo produkcijos kokybę. Tokia draudiko pareiga bus vertinama draudimo taisyklėse įtvirtintos jo teisės atidėti draudimo išmokos mokėjimą kilus ginčui tarp draudėjo ir pirkėjo kontekste. Su šiuo klausimu susijusi problematika ganėtinai aiški- nei „Euler Hermes“, nei „Coface Lietuva“ parengtose ir dabar galiojančiose kreditų draudimo taisyklėse nėra tiesiogiai įtvirtinta draudiko pareiga vertinti draudėjo produkcijos kokybę bei draudėjo pareiga atitikti draudiko nustatytus kokybės reikalavimus.

Būtinybę panagrinėti šį probleminį reguliavimą kilo po Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus priimto nutarimo byloje UAB „Šiaulių tauro televizoriai“ v. Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas.⁵⁸ Byloje ginčas kilo dėl tuo metu galiojusių Prekinio kredito draudimo taisyklių 8.12 punkto,⁵⁹ nustatančio draudimo išmokos išmokėjimo atidėjimą kilus draudėjo ir pirkėjo ginčui, taikymo ir aiškinimo

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tauro televizoriai“ v. Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas, Nr. 3K-3-272/2008.

⁵⁹ Minimas punktas įtvirtino: “Kilus ginčui tarp draudėjo ir pirkėjo dėl pirkimo- pardavimo sutarties sąlygų nesilaikymo (nesilaikė terminų, nepatenkino prekių kiekio ir kokybės reikalavimų ar pan.) arba jų pažeidimo, draudimo išmokos išmokėjimas yra atidedamas iki draudikui bus pateikti dokumentai, patvirtinantys, kad ginčas yra išspręstas šalių susitarimu ar įsiteisėjusiu teismo ar arbitražo sprendimu”.

kreditų draudimo teisiniuose santykiuose. Atsakovas nagrinėjamoje byloje atsisakė mokėti draudimo išmoką ir ją sustabdė nurodęs, kad, pagal minėtą kreditų draudimo taisyklių straipsnį, kilo pardavėjo (draudėjo) ir pirkėjo ginčas dėl produkcijos kokybės. Anot teismo, 8.12 punktas- tai draudiko savignos būdas, leidžiantis jam sustabdyti prievolės vykdymą, tačiau tokio sustabdymo pagrįstumą reikia vertinti atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.58 straipsnį, kuriame išdėstyti teisės sustabdyti prievolės vykdymą pagrindai. Šia savignos forma būtina naudotis sąžiningai ir protingai, ja negalima piktnaudžiauti, t.y. prievolės vykdymo sustabdymu šalis (draudikas) negali pasinaudoti, jei tai sukeltų kitai šaliai (draudėjui) nepaprastai sunkių, netikėtų padarinių.⁶⁰

Tai reiškia, kad minimoje byloje atsakovas, norėdamas sustabdyti draudimo išmokos mokėjimą, turėjo atsižvelgti į Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁶¹ 178 straipsnį, kuris įtvirtina pareigą šaliai įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus, t.y. įrodyti, kad tarp pardavėjo ir pirkėjo kilo ginčas būtent dėl akivaizdžių prekių kokybės trūkumų. Taip pat įvertinti, ar iš tiesų produkcijos kokybė neatitiko reikalavimų. Kasacinis teismas nustatė, kad atsakovas neįvertino draudimo išmokos mokėjimo sustabdymo pagrįstumo, taip pat to, ar buvo akivaizdžių trūkumų dėl pateiktų prekių kokybės. Minėta, kad draudimo apsauga siejama su tam tikromis aplinkybėmis (draudžiamuoju įvykiu) ir tai įrodančiais dokumentais, tačiau draudikas, teigdamas, jog kilo ginčas, turėjo įrodyti šią aplinkybę, pateikdamas tam tikrus įrodymus (pvz., įrodymus, patvirtinančius kokybės reikalavimų neatitikimą, ir pirkėjo pareikštą dėl to pretenziją).

Aptartas teismo sprendimas suponuoja pareigą draudikui, norinčiam pasinaudoti savignos priemone- sustabdyti draudimo išmokos mokėjimą ar panaikinti draudimo apsaugą skoloms, įrodyti kilusio ginčo faktą, taip pat ir faktą, kad buvo užfiksuoti pardavėjo tiekiamos produkcijos kokybės trūkumai. Būtinybė vertinti produkcijos kokybę yra siejama su draudėjo interesų apsauga, kad, kilus nepagrįstam ginčui, jis būtų apsaugotas nuo galimų neigiamų pasekmių, kai draudikas pasinaudoja savo teise sustabdyti išmokos mokėjimą.

Koks gi reglamentavimas įtvirtintas dabar galiojančiose kreditų draudimo taisyklėse? Remiantis Coface Globaliance prekinio kredito draudimo taisyklių Nr. 2 3.4

⁶⁰ Pagal *Mikelėną*, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I).- Justitia, Vilnius, 2003. P. 95.

⁶¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36- 1340.

bei 9.3 punktais, pastebime, kad nuostatose yra įtvirtinta tik draudiko teisė sustabdyti išmokos mokėjimą ar atšaukti draudimo apsaugą kilus draudėjo ir pirkėjo ginčams dėl skolos. Niekur nėra pažymėta, kad, norėdamas pasinaudoti šia teise, draudikas turi įrodyti savignyos pagrįstumą. Toks reglamentavimo trūkumas, manytume, išties yra probleminis, galintis sukelti draudėjui nepagrįstų apsunkinimų ir apriboti jo teises. Formalus normų aiškinimas reikštų, kad draudikas, užfiksavęs faktą, kad kilo ginčas dėl mokėjimo, dėl skolos sumų dydžio ar pan., gali imtis priemonių ir sustabdyti savo prievolės vykdymą- draudimo išmokos mokėjimą, kol ginčas bus tinkamai išspręstas ir draudikui bus pateikti visi tai įrodantys dokumentai, bei nesigilinti į ginčo pagrįstumą. Manytume, toks formalus normos traktavimas yra klaidinantis ir turėtų būti tikslinamas, siekiant draudėjo interesų apsaugos.

Minėtų taisyklių 9.3 punkte įtvirtinta, kad draudikas turi teisę atšaukti draudimo apsaugą skoloms, jei draudėjas įvykdys su jomis susijusių įsipareigojimų pagal draudimo sutartį pažeidimą. Nėra aiškiai detalizuota, koks tai turėtų būti pažeidimas. Galime preziumuoti, kad tokia situacija apimtų ir tuos atvejus, kai draudėjas pateiktų pirkėjui prekes, neatitinkančias kokybės reikalavimų. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.333 straipsnio 1 dalyje aiškiai apibrėžta, kad pardavėjas privalo perduoti pirkėjui daiktus, kurių kokybė atitinka pirkimo- pardavimo sutarties sąlygas bei daiktų kokybę nustatančių dokumentų reikalavimus. Jei pardavėjas pažeidžia tokią pareigą, kyla jo civilinė atsakomybė, ir tai reiškia, kad, pirkėjui atsisakius už prekes mokėti, draudėjo patirti nuostoliai būtų nedraudžiami pagal taisyklių 1.2.3. punkto 5 dalį: „[...] nedraudžiami nuostoliai [...] atsiradę dėl to, kad jūs ar bet kuris jūsų vardu veikiantis asmuo nevykdė įsipareigojimų, numatytų pardavimo sutarties sąlygose“.

Įvertinti, ar yra kokybės trūkumų, ar ne, draudikas gali tik turėdamas atitinkamos informacijos apie draudėjo produkciją. Viena iš įstatyme įtvirtintų draudiko teisių- tikrinti informaciją, susijusią su draudimo objektu. Globaliance prekinų kreditų taisyklių 8 straipsnyje kaip tik ir pabrėžta, kad draudėjas turi pareigą pateikti draudimo bendrovei visus dokumentus, susijusius su pardavimų sutartimis, ir leisti atlikti bet koki patikrinimą. Galime daryti išvadą, kad draudikas, siekdamas elgtis rūpestingai ir profesionaliai, turėtų jau tada susipažinti su pardavėjo produkcija, įvertinti ir nustatyti jos kokybinius rodiklius. Juolab, kad iki privatizavimo veikusios AB „Lietuvos eksporto ir importo draudimas“ parengtose draudimo taisyklėse buvo numatyta, kad draudėjas privalo, sudarydamas ar pakeisdamas pirkimo- pardavimo sutartis, numatyti minimalius draudiko keliamus reikalavimus, vieni iš kurių- prekės (paslaugos) išsamus apibūdinimas, jai keliami

kokybės reikalavimai, atkraunamos produkcijos kokybės tikrinimo vieta ir procedūra (5.3.12.1 punktas). Tokiu būdu draudikas įgyja galimybę kontroliuoti minėtus produkcijos kokybės reikalavimus, ginčo atveju tinkamai įvertinti nesutarimo pagrįstumą bei išvengti draudėjo teisių apribojimo. Dabar galiojančiose prekinio kredito taisyklėse tokio reglamentavimo neišliko.

Atlikę teisės normų bei teismų praktikos tyrimą, galime pabrėžti, kad kreditų draudimo teisiniuose santykiuose vis dar yra likę reglamentavimo spragų, lemiančių tam tikros situacijos nevienareikšmį vertinimą. Lietuvos Respublikoje filialus įsteigusių kreditų draudikų taisyklėse trūksta normų suderinamumo, aiškumo. Vienas iš tokių probleminių atvejų- draudėjo produkcijos kokybės vertinimas. Tai draudiko pareiga ar teisė? Atlikę tyrimą bei remdamiesi teismų praktika, laikomės nuomonės, kad draudikas visgi turėtų elgtis rūpestingai ir sąžiningai, siekti išvengti konfliktinių situacijų ir draudėjo teisių ribojimo ir tuo tikslu vertinti produkcijos kokybę bei kilusių ginčų dėl jos pagrįstumą. Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet skolininkai piktnaudžiauja galimais ginčiais ir pateikia fiktyvias pretenzijas dėl tiekėjo produkcijos. Būtent dėl siekio išvengti tokių situacijų, draudikai turėtų tikrinti ir vertinti produkcijos kokybę.

2.3.2. Draudimo išmoka

Draudimo išmokos mokėjimas- viena iš draudiko pareigų, numatytų bendrosiose teisės normose.⁶² Draudimo išmoka- tai pinigų suma, kurią įvykus draudžiamajam įvykiui draudikas privalo išmokėti draudėjui ar kitam asmeniui (naudos gavėjui), turinčiam teisę į draudimo išmoką.⁶³ Pateikėme bendriausią draudimo išmokos sampratą. Siekdami pateikti draudimo išmokos mokėjimo reglamentavimo ypatybes kreditų draudimo sutarties atžvilgiu, tai padarysime per draudėjo ir draudiko bendrųjų pareigų prizmę.

Draudimo bendrovės prievolė išmokėti draudimo išmoką yra laikoma sąlygine prievole. Lietuvos Respublikoje veikiančios kreditų draudikai savo suformuluotose taisyklėse yra įtvirtinę, kad draudikas išmoka draudimo išmoką tik įvykus draudžiamajam įvykiui, pateikus visus reikiamus dokumentus nuostolių dydžiui nustatyti, tarp jų ir

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.987 straipsnis.

⁶³ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Pagrindinių terminų žodynas. Prieiga per internetą: [<http://www.dpk.lt/zodynas.php>] [2008-11-15].

prašymą išmokėti draudimo išmoką. Vadinasi, būtinas elementas išmokai- draudėjo pateiktas draudikui prašymas išmokėti draudimo išmoką praėjus tam tikram laikotarpiui po draudžiamąjį įvykių dieną (priklausomai nuo draudimo bendrovės- 4- 6 mėn., t.y. kai pasibaigia tariamo nemokumo laikotarpis).

Draudėjas privalo draudikui pranešti ne tik apie įvykusį draudžiamąjį įvykį (skolininko nemokumą), bet ir pateikti dokumentus ir informaciją apie draudžiamąjį įvykių aplinkybes ir padarinius. Tokia draudėjo pareiga yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 82 straipsnio 1 dalyje⁶⁴ bei draudikų suformuluotose kreditų draudimo taisyklėse. Pastarosiose (pvz., „Coface Lietuva“ parengtose) pasakyta, kad draudimo išmoka gali būti mokama tik jei draudėjas tinkamai vykdė draudimo sutarties sąlygas ir pateikė draudikui visus rašytinius skolos bei prievolių užtikrinimo priemonių (jei tokios buvo) įrodymus, o jei pirkėjas yra nemokus- ir jo nemokumo įrodymus.⁶⁵ Manytume tokia taisyklių formuluotė yra nevisiškai tiksli, neaiški, kokie dokumentai turėtų būti pateikti. Visgi pateikti baigtinį sąrašą būtų tiesiog neįmanoma, todėl konkretūs dokumentai turėtų būti išvardinti draudimo sutartyje. Taip pat nenurodyti terminai, per kiek tokie įrodymai turėtų būti pateikti- kartu su pranešimu apie uždelstą skolą ar kartu su prašymu draudimo išmokai gauti. Kita problema- neaiški sąvokų „tinkamai vykdė draudimo sutarties sąlygas“ reikšmės apimtis. Manytume itin pavojinga norma, susijusi informacijos pateikimu, yra įtvirtinta tų pačių taisyklių 9.2 punkte.⁶⁶ Jos pagrindu draudikas turi teisę nutraukti draudimo sutartį, atsisakyti mokėti draudimo išmoką ar reikalauti išmokėtos draudimo išmokos grąžinimo, jei bet kokia draudėjo draudikui pateikta informacija (tarp jų- ir informacija, pateikiama atsiradus nuostoliams) buvo klaidinga ar neišsami ir ši informacija turėjo įtakos draudiko sprendimui dėl draudimo išmokos. Siekiame atkreipti dėmesį į sąvokas „bet kokia informacija“, „neišsami informacija“. Tai vertinamieji kriterijai, kurie, mūsų manymu, taisyklėse turėtų būti tikslinami, siekiant išvengti nepagrįsto draudėjo teisių į draudimo išmoką suvaržymo. „Coface Lietuva“ laikosi to požiūrio, kad, mažinant ar nemokant draudimo išmokos, privaloma atsižvelgti į draudėjo kaltę, draudimo sutarties sąlygų pažeidimo sunkumą (turi būti esminis draudimo sutarties pažeidimas), jo priežastinį ryšį su draudžiamuoju įvykiu, žalos, atsiradusios po pažeidimo, dydį. Visgi, neaiškumų kyla dėl draudėjo kaltės formos.

⁶⁴ Valstybės žinios, 2003, Nr. 94- 4246.

⁶⁵ Coface Globaliance prekinio kredito taisyklių Nr. 2 3.2. punktas.

⁶⁶ *Ibid.*

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 straipsnio 2 dalyje išskiriamos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas. Taisyklėse nėra aiškiai įtvirtinta, kokia kaltės forma turi pasireikšti draudėjo veiksmai, kad jie būtų traktuojami kaip netinkamas draudimo sutarties sąlygų vykdymas.

Draudimo išmoka skolininko nemokumo (bankroto) atveju išmokama per 30 dienų po pranešimo apie uždelstą skolą ir visų dokumentų, patvirtinančių skolą bei pirkėjo nemokumą, gavimo dienos. Kaip jau minėjome, pranešimo apie uždelstą skolą dėl skolininko nemokumo metu fiksuojami nuostoliai, ir nuo tada draudėjas įsigyja teisę į draudimo išmoką. Tuo tarpu esant finansinių įsipareigojimų nevykdymui, nuostolių fiksavimas yra siejamas su tariamo nemokumo laikotarpiu, todėl jam praėjus („Coface Lietuva“ numatyta 5 mėnesiai, o „Euler Hermes“ - 4-5 mėnesiai), draudėjas turi pateikti draudimo bendrovei prašymą išmokėti draudimo išmoką (tuo tikslu, kad būtų užtikrinta, jog nepasikeitė aplinkybės, ir skolininkas nesumokėjo skolos). Pabrėžtina, kad „Euler Hermes“ prekinį kreditų draudimo taisyklių 12.5 punkte įtvirtinta, kad draudėjas, praleidęs terminą pateikti prašymą, netenka teisės reikalauti draudiko išmokėti atitinkamą draudimo išmoką. Tai draudėją drausminanti norma, kuria siekiama kontroliuoti pareigų vykdymą, priverčianti elgtis rūpestingai ir atidžiai. Tokiu atveju išmoka išmokama per 30 dienų pasibaigus minėtam tariamo nemokumo laikotarpiui. Remiantis bendrosiomis draudimo teisinius santykius reglamentuojančiomis teisės normomis, galime sakyti, kad tais atvejais, kai draudimo išmoka nėra išmokama per nustatytus terminus, draudikas privalėtų raštu informuoti draudėją apie draudžiamąjį įvykio tyrimo eigą.⁶⁷

Svarbu pabrėžti, kad draudimo išmoka sudaro apdraustąją procentinę dalį sumos (minėta, kad draudžiama 75- 90 % pagrindinės skolos).

Įvykdžius visus minėtus reikalavimus, kyla draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką. Draudimo išmokos dydį nustato draudikas, atsižvelgdamas į dėl draudžiamąjį įvykio atsiradusius nuostolius ir kitas reikšmingas aplinkybes. Nustatant nuostolių dydį, apdrausta suma mažinama pirkėjo reikalavimų sumomis, taip pat leidžiamų atskaitymų (franšizės), jei tokie yra numatyti draudimo sutartyje, dydžiu.

⁶⁷ Remiantis Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 82 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta norma: “[...]Jei draudimo išmoka nėra išmokėta per 30 dienų nuo pranešimo apie draudžiamąjį įvykį, draudikas privalo raštu išsamiai informuoti draudėją (naudos gavėją) apie draudžiamąjį įvykio tyrimo eigą”.

2.3.3. Reikalavimo teisės perleidimas

Dar vienas nuostolių draudimo, prie kurių priskiriamas ir kreditų draudimas, sutarčių bruožas- subrogacijos (draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui įstatymo pagrindu) institutas. Šis institutas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 straipsnyje, kuris turi būti sistemiškai vertinamas kartu su 6.101 straipsniu.⁶⁸ Pirmoje straipsnio dalyje apibrėžta, kad draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens, jei ko kita nenustato draudimo sutartis. Subrogacijos samprata taip pat įtvirtinta teismų praktikoje, šį institutą apibrėžiant kaip kreditorių pasikeitimo būdą egzistuojančioje prievolėje.⁶⁹ Teisine prasme „subrogacija“ daugelio valstybių⁷⁰ teisinėje sistemoje reiškia, kad vieno asmens, perleidžiančiojo, reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui, perėmėjui, po to, kai šis sumoka pirmajam⁷¹. Taigi subrogacija yra įstatymo pagrindu kylanti cesija⁷². Subrogacijos atveju žalos atlyginimo prievolė nepasibaigia, tiesiog pasikeičia prievolės dėl žalos atlyginimo šalis.

Subrogacijos atveju teisių į skolą perėmėjui būdingi du apribojimai, taikomi teisėms, kurios pereina draudikui tikrojo skolininko atžvilgiu: visų pirma, jį riboja paties reikalavimo teisės perėmėjo atlikti mokėjimai (išmokėtos draudimo išmokos dydis), antra, jį riboja perleidžiančiojo teisės (negali įgyti daugiau teisių, nei turėto pats perleidžiantysis).

Rašant šį darbą, kyla būtinybė panagrinėti subrogacijos (reikalavimo teisės perleidimo) instituto ypatybes kreditų draudimo sutarčių atžvilgiu.

⁶⁸ Minimame straipsnyje apibrėžiama kreditoriaus teisė perleisti reikalavimą: „Kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštaruja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „Baltic Polis“ v. B.K. ir G.K., Nr.3K-3-300/2006.

⁷⁰ Pavyzdžiui, Belgijos, Danijos, Vokietijos, Ispanijos, Prancūzijos teisės sistemos. Pgl. *Mitchell, C.* The law of subrogation,- Claundon press, Oxford, 1994,- P. 3. Prieiga per internetą: [<http://www.ebscohost.com>] [2009-02-26].

⁷¹ Generalinio advokato Philippe Leger išvada, pateikta 2004 m.vasario 12 d., Byloje Nr. C-397/02 *Clinique La Ramee ASBL, Wintershen Europe Assurance SA prieš Jean- Pierre Riehl, ES Taryba*.

⁷² *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė,- Justitia, Vilnius, 2007. P. 180.

Remiantis draudikų parengtomis kreditų draudimo taisyklėmis bei kreditų draudimo praktika, galime apibrėžti subrogacijos instituto reikšmę. Taisyklėse įtvirtinta, kad subrogacijos pagrindais draudikui pereina visos draudėjo teisės į pagrindinę apdraustąją pirkėjo skolos dalį, netesybas (baudas, delspinigius), palūkanas, o taip pat ir į prievolių užtikrinimo priemones. Remiantis bendrąja prievolių teisės taisykle, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 2 dalyje,⁷³ praktikoje priimta, kad perleidžiant reikalavimo teisę, perleidžiamos ir papildomos, šalutinės teisės, net jeigu tai ir nenurodyta draudimo sutartyje. Tačiau ši norma yra dispozityvi, todėl reikalavimo teisės perleidimo sutartyje šalys gali numatyti ir tokios taisyklės išimtis. Kaip jau buvo minėta, kalbant apie prievolių užtikrinimo priemones, turima galvoje bet kokį užstatą, įkeitimą, hipoteką, turto areštą, garantiją, laidavimą ar kitą daiktinę ar asmeninę prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonę. Bet teisių apimtis yra ribota- t.y. tik iki išmokėtos draudimo išmokos dydžio.

Tam, kad subrogacija būtų tinkamai ir efektyviai įgyvendinta, praktikoje paprastai yra pasirašoma reikalavimo teisės perleidimo sutartis (toliau darbe- Sutartis) tarp draudėjo ir draudimo bendrovės. Sutartyje draudikas yra įvardijamas kaip naujasis kreditorius. Sutarties pagrindu draudėjas (pirminis kreditorius) įsipareigoja perduoti naujajam kreditoriui (draudikui) dokumentus, patvirtinančius reikalavimo teisę, tarp jų ir reikalavimo įvykdymą užtikrinančias garantijas, laidavimo ar kitas sutartis. Dokumentų bei informacijos perdavimo pareiga, kaip viena iš bendradarbiavimo principų elementų, kyla iš įstatymo nuostatų⁷⁴.

Savo ruožtu draudimo bendrovė, skolų išieškojimo procedūroms palengvinti ar tiesiog efektyviau jas atlikti, gali pasitelkti savo dukterines įmones (pvz., „Euler Hermes“ atveju- UAB „Euler Hermes Services Baltic“, kitą savo įmonių grupės subjektą ar trečiuosius asmenis).

Reikia atkreipti dėmesį, kad ir perleidus savo teises į skolininko skolą, draudėjas nėra atleidžiamas nuo pareigos imtis visų jam prieinamų reikalingų priemonių skolai išieškoti.

⁷³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 2 dalis: “Reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei papildomos teisės”.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 straipsnio 3 dalis: “Draudėjas privalo perduoti draudikui visą informaciją, kuri yra būtina, kad draudikas tinkamai įgyvendintų jam perėjusią reikalavimo teisę”.

2.3.4. Vienašalis kredito draudimo sutarties nutraukimas

Turbūt viena svarbiausių kreditų draudimo sutarčių ypatybių, skiriančių tokią sutartį nuo kitų ne gyvybės draudimo šakai priklausančių sutarčių- kredito draudiko teisė vienašališkai sumažinti ar atšaukti kredito limitus. Rašant apie draudimo apsaugos pasibaigimą, minėjome, kad vienas iš atvejų, kuomet draudimo apsauga pasibaigia- ją vienašališkai atšaukia kreditų draudikas dėl aplinkybių, susijusių su pirkėju ar prekiniais kreditais, pablogėjimo. Tai ne kas kita, kaip rizikos padidėjimas. Tiek „Euler Hermes“, tiek „Coface Lietuva“, tiek kitų, Lietuvos Respublikoje neturinčių savo filialų draudikų taisyklėse yra nustatytas toks „saugiklis“, leidžiantis draudimo įmonėms minimizuoti joms tenkančią riziką. Sprendimas dėl kredito limitų sumažinimo ir atšaukimo įsigalioja nuo sprendimo (pranešimo) gavimo dienos.

Draudimo rizika yra dinamiškas reiškinys, galiojant draudimo sutarčiai draudimo rizika gali kisti- padidėti ar sumažėti⁷⁵. Sistemiskai vertinant kitas ne gyvybės draudimo šakai priskirtas draudimo sutartis, galime apibrėžti, kad draudimo praktikoje yra laikoma rizikos padidėjimu. Remiantis AB „Lietuvos draudimo“ turto visų rizikų draudimo taisyklėmis Nr. 051, jų 8.1 punkte apibrėžta, kad draudimo rizikos padidėjimas- tai sutartyje nustatytų aplinkybių, galinčių turėti esminės įtakos padidėti draudiminio įvykio atsitikimo tikimybei ir šio įvykio galimų nuostolių dydžiui (draudimo rizikai), pasikeitimas arba atsiradimas.⁷⁶ Vadinasi, turi atsirasti ar pasikeisti tokios aplinkybės, kurios paskatintų ir padidintų draudžiamojo įvykio atsiradimo tikimybę, pvz., draudėjo kliento finansinės būklės pablogėjimas, negautos skolos, šalies, kurioje veikia pirkėjas, vyriausybės priimti sprendimai, kurie apsunkina komercinės sutarties vykdymą ir kt. Šiuo metu, kai verslas susiduria su finansinės krizės sunkumais, tokių aplinkybių atsiradimas- dažnas reiškinys, nes daugėja neatsiskaitymų, sukeliančių grandininę reakciją, šalys, į kurias dažniausiai eksportuoja Lietuvos verslo subjektai (Rytų Europos šalys), tampa rizikingesnės. Nuo 2009 m. vasario 17 d. viena iš Lietuvos Respublikoje veikiančių draudimo kompanijų „Coface Lietuva“ sustabdė draudimo apsaugą Ukrainoje ir Baltarusijoje veikiantiems pirkėjams ir atšaukė jiems galiojančius kredito limitus. Laikina sustabdė kreditų limitų suteikimą naujiems pirkėjams, veikiantiems Ukrainoje ir Baltarusijoje. Taip pat 2008 m. pabaigoje paskelbti pranešimai, kad vienas iš didžiausių

⁷⁵ Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė.- Justitia, Vilnius, 2007. P. 125.

⁷⁶ Taisyklių redakcija 2006 m. gruodžio 14 d., galioja nuo 2007 m. sausio 2 d.

tarptautinių kreditų draudikų „Atradius“, atsižvelgdamas į Baltijos šalių ekonominę padėtį, įvertinęs ekonomikos recesiją bei siekdamas sumažinti rizikas, atšaukia galiojančius apdraustus Baltijos šalių debitorių limitus. Draudimo kompanijos įsipareigojimai pagal sąskaitas, išrašytas iki limitų atšaukimo, liko galioti. Toks „Atradius“ sprendimas galiojo visiems klientams, turintiems pirkėjų Baltijos šalyse. Minėtas pranešimas ne juokais sukrėtė Lietuvos kreditų rinkos dalyviams, nes rizikos mažinimo priemonės taikytos, limitai atšaukti ne vienos valstybės, bet viso Baltijos regiono atžvilgiu.

Išnagrinėję kreditų draudikų turimą vienašališką teisę atšaukti kredito limitus (t.y. atšaukti draudimo apsaugą), galime palyginti tokią teisę su numatytomis kitose draudimo sutartyse bei norminiuose teisės aktuose.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1010 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad draudikas, kuriam buvo pranešta apie draudimo rizikos padidėjimą, turi teisę reikalauti pakeisti draudimo sutarties sąlygas arba padidinti draudimo įmoką (premiją). Taip pat „If draudimo“ taisyklių bendrosios dalies 29 punkte pasakyta, kad draudikas, kuriam buvo pranešta apie draudimo rizikos padidėjimą, turi teisę reikalauti pakeisti draudimo sutarties sąlygas arba padidinti draudimo įmoką. Jeigu draudėjas tokiu atveju nesutinka pakeisti draudimo sutarties sąlygų arba mokėti didesnės draudimo įmokos (premijos), draudikas turi teisę kreiptis į teismą dėl draudimo sutarties nutraukimo ar pakeitimo iš esmės pasikeitus aplinkybėms⁷⁷. Dar vienas pavyzdys- UAB „Ergo Lietuva“ turto draudimo nuo gamtinių jėgų taisyklės Nr.007, jų 14.4.2 punkte numatyta, kad padidėjus draudimo rizikai, draudėjas privalo apie tai raštu pranešti draudikui, kuris turi teisę reikalauti pakeisti sutarties sąlygas arba padidinti įmoką.⁷⁸ Nei viename iš pateiktų pavyzdžių nenumatyta galimybė draudimo bendrovei vienašališkai keisti draudimo sutarties sąlygų, padidėjus rizikai, skirtingai nei draudžiant kreditus. Kiekvienu atveju numatyta pareiga bendradarbiauti su draudėjais, siekiant išlaikyti galiojančias draudimo sutartis. Ir tik negalint priimti bendro sprendimo, tenkinančio tiek draudiko, tiek draudėjo poreikius, yra galimybė draudikui kreiptis į teismą dėl draudimo sutarties nutraukimo.

Išsiaiškinus draudimo sutarties sąlygų pakeitimo sąlygas tiek kreditų draudimo, tiek kitų turto draudimo sutarčių atveju, kyla pagrįsta abejonė, ar kreditų draudiko teisė

⁷⁷UAB „If draudimas“ Įmonių ir organizacijų turto draudimo taisyklės Nr.004 su pakeitimais ir papildymais, įsigaliojusiais 2007 m. sausio 24 d.

⁷⁸ UAB „Ergo Lietuva“ Turto draudimo nuo gamtinių jėgų taisyklės (ERGO, TDGJT, 2002) Nr. 007.

vienašališkai priimti sprendimą dėl draudimo apsaugos sumažinimo ar atšaukimo (kreditų limitų sumažinimo ar atšaukimo) nereikia sutarties šalių lygiateisiškumo principo pažeidimo. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Civiliniai santykiai reglamentuojami vadovaujantis jų subjektų lygiateisiškumo [...]“ principu. Šis principas yra bendrasis civilinės teisės principas. „Lygiateisiškumo principas yra konstitucinio lygiateisiškumo išraiška civilinėje teisėje“.⁷⁹ Civilinės teisės subjektų lygiateisiškumas neturėtų būti sutapatinamas su jų lygybe, jis tik sudaro vienodas teises prielaidas veikti. Šis principas užtikrina civilinio teisinio santykio šalių interesų pusiausvyrą ir užkerta kelią vienos šalies piktnaudžiavimui savo teisėmis. Kreditų draudimo sutarčių sąlygų prasme – tai vienašališka draudiko teisė atšaukti limitus, nepranešus iš anksto apie tai draudėjui ir nepasiūlius, padidėjus draudimo rizikai, mokėti didesnę draudimo įmoką (premiją).

Kita vertus, lygiateisiškumo principas nėra absoliutus, todėl yra galimi tam tikri kai kurių rūšių subjektų veiklos teisinio reglamentavimo ypatumai. Tie ypatumai gali būti susiję su subjekto veiklos specifika (pvz., verslininkas, naudojantis standartines sutarčių sąlygas, arba asmuo, veikiantis kaip tam tikros srities profesionalas)⁸⁰. Todėl galime sakyti, kad draudėjas, veikiantis kaip savo srities profesionalas (parduodantis produkciją savo klientams, pažįstantis prekybos srities ir veiklos ypatumus ir galimas rizikas), turėtų įvertinti prekybos veiklos kitimo tendencijas, ekonomikos veiksnių kitimą, įvertinti pirkėjų tikėtiną finansinės padėties kitimą ir prisiimti jam tenkančią riziką. Todėl sudarydamas kreditų draudimo sutartį, kartu patvirtina, kad supranta, jog atsiradus ar pakitus aplinkybėms, susijusioms su pirkėjais ar kreditais, draudikas turės teisę nutraukti draudimo apsaugą. Tačiau iš kitos pusės, cituotos turto draudimo sutartys, kurias taip pat sudaro verslininkai, savo srities profesionalai, įtvirtinta tik draudiko teisė pakeisti draudimo sutarties sąlygas ar nutraukti draudimo sutartį, prieš tai numatant bendradarbiavimo su draudėju faktą. Tose turto draudimo sutartyse nenumatyta vienašališka draudiko teisė.

Lygiateisiškumo principas konkuruoja su Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintu sutarties laisvės principu.⁸¹ Pastarasis principas yra būtina rinkos

⁷⁹ Pagal *Mikelėną V.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos., - Justitia, Vilnius, 2001. P.61.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 62.

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.156 straipsnyje įtvirtintas principas.

ekonomikos funkcionavimo sąlyga. Jis reiškia, kad kiekvienas asmuo turi teisę savo susitarimu nustatyti bet kokios sutarties sąlygas, neprieštaraujančias imperatyvioms įstatymo normoms, gerai moralei, sąžiningumo, protingumo, teisingumo ir kitiems teisės principams⁸². Vadinasi, remiantis sutarties laisvės principu, draudikas ir draudėjas gali susitarti dėl bet kokių sąlygų, tik svarbu, kad neprieštarautų imperatyvioms įstatymų normoms ir bendriesiems teisės principams. Kaip ir dėl sąlygos, numatančios vienašalį draudimo apsaugos sumažinimą ar atšaukimą.

Be abejo, nebūtume visiškai tikslūs ir sąžiningi, jei nepanagrinėtume draudiko teisės vienašališkai atšaukti ar sumažinti kredito limitus (draudimo apsaugą) atitinkamo skolininko atžvilgiu per rizikos valdymo prizmę. Tokia draudiko teisė- puiki skolininkų drausminimo priemonė. Produkcijos/paslaugų pirkėjai, žinodami, kad praleidę atidėto mokėjimo terminą ir nesumokėję kontrakto kainos, jiems bus masiškai atšaukti kredito limitai ir tiekėjai nebetieks jiems reikiamos produkcijos ar nebeteiks paslaugų, turėtų būti atsakingi ir rūpestingi, jei nenori prarasti verslo partnerių, nutraukti prekybinių operacijų. Kredito limitai tokiu atveju atšaukiami visuotinai, t.y. visi tiekėjai, apsidraudę nuo tokio skolininko nemokumo rizikos, po limitų atšaukimo, nebegali tiekti jam prekių, teikti paslaugų, o jei ir tieks- tai jų skolos po atšaukimo taps nedraustomis. Žinoma, jei tai ne išskirtinės produkcijos tiekėjai, skolininkas galėtų „perbėgti“ pas kitą pardavėją, tačiau tai ne išeitis, jei nuo atitinkamo skolininko nemokumo yra apsidraudę didžioji dalis jam svarbių tiekėjų. Todėl turėtų būti siekiama kreditų draudimo paplitimo. Žvelgiant iš draudiko pusės, tai puiki drausminimo, rizikos valdymo priemonė, apsauganti draudiką nuo nekontroliuojamos rizikos.

Visgi manytina, sistemiškai įvertinus ne gyvybės draudimo sutartis, bendruosius civilinės teisės principus, sutarties subjektų veiklos specifiškumą, kad kreditų draudimo sutarčių atžvilgiu įtvirtinta problematinė sąlyga, susijusi su draudiminės apsaugos atšaukimu. Praktikoje kreditų draudikams suteikta privileginė teisė vienašališkai priimti su tuo susijusius sprendimus. Ši problema itin ryški dabartinėmis finansų krizės sąlygomis, kai verslas patiria sunkumų, neatsiskaitymas už prekes ar paslaugas tampa masiniu reiškiniu. Atrodytų, kad kredito draudimas- kaip tik ta priemonė, kuri tokiomis aplinkybėmis turėtų padėti verslininkams sumažinti patiriamus nuostolius. Tačiau kaip yra iš tiesų? Draudimo bendrovės dabar itin atsargios ir pirkėjus bei su kreditais susijusias

⁸² Pagal *Mikelėną V.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.- Justitia, Vilnius, 2001. P. 64.

aplinkybes, galinčias turėti įtakos rizikos padidėjimui, vertina tarsi pro “padidinamąjį stiklą”. Susidariusios krizinės situacijos akivaizdoje draudikai pradelstas skolas traktuoja pernelyg rizikingomis, ir, įvertinę pirkėjų kreditinį patikimumą ir kitą tiekėjų jiems pateiktą informaciją, nesiryžta suteikti kredito limitų. Vien tai, kad kredito draudimas laikomas didele draudimo rizika, lemia tai, kad „draudikas visuomet prisiima santykinę draudiminę riziką, tačiau negali prisiimti nekontroliuojamos rizikos“⁸³. Be to, tokia privilegija aiškinama tuo, kad kreditų draudime egzistuoja specifinė draudimo rizika – būtent skolininko nemokumas, o jeigu draudėjas eksportuoja savo produkciją į užsienio šalis – dar ir politinė rizika. Būdamas savo srities (prekybos) profesionalas, draudėjas turi imtis protingų ir reikiamų priemonių ir įvertinti su galimu rizikos atsiradimu susijusius neigiamus padarinius.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*, Nr.3K-3-217/2006.

3. Kredito rizikos valdymas kredito draudimo sutarties pagalba. Reikšmė ir priemonės

Rizikos valdymas- šiandien vienas svarbiausių sėkmingos įmonės veiklos garantų, ne tik padedančių išvengti rizikingų sandorių, nuostolių, bet ir saugančių gerą jos reputaciją. Efektyvus kredito rizikos valdymas tampa viena iš esminių priemonių, lemiančių pasisekimą verslo sandoriuose.⁸⁴ Bendrąja prasme rizikos valdymą galima apibūdinti kaip metodų ir priemonių visumą, leidžiančią atitinkamai prognozuoti rizikos realizavimosi atvejus ir imtis priemonių juos likviduoti ar sumažinti neigiamas įvykių pasekmes⁸⁵.

Verslo rizikos valdymas yra procesas, kai identifikuojamos, įvertinamos, stebimos ir kontroliuojamos visos patiriamos rizikos.⁸⁶ Kredito rizikos valdymas apima sprendimų priėmimo procesą tiek prieš kredito suteikimą, tiek ir po to, taip pat visą kontrolės ir ataskaitų sudarymo procesą.⁸⁷

Kredito rizikai mažinti plačiai naudojamas draudimas. Pats apdraudimo procesas apima keletą veiksmų, pradedant įmonės, kurios turtinius interesus norima apdrausti (draudėjo), veikimo sektoriaus, verslo strategijos, finansinės padėties analize, baigiant šalies rizikos indekso nustatymu bei pirkėjo finansinės būklės įvertinimu. Šioje magistro darbo dalyje apžvelgsime rizikos valdymo priežastis, aptarsime kreditų draudimo sutarties teikiamas priemones, jų mastą kredito rizikos minimizavimo procese, išsiaiškinsime jų privalumus ir trūkumus.

⁸⁴ "Credit Insurance In Europe. Impact, Measurement, and Policy Recommendation", prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-02-03].

⁸⁵ *Jašina N. M.* Finansai ir kreditas,- Maskva, 2006 m. gruodžio 25 d., Nr, 36,- P. 79-82, prieiga per internetą: [<http://www.fin-izdat.ru/journal/detali.php?ID=4342>] [2009-01-19].

⁸⁶ Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir Socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui, Briuselis, 2007 m. rugsėjo 25 d., 556 galutinis Verslo draudimo sektoriaus tyrimas pagal Reglamento Nr. 1/2003 17 straipsnį.

⁸⁷ Steckytė L., Dzikevičius A. Kredito rizika ir jos valdymas komerciniame banke, prieiga per internetą: [http://manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito_rizika_ir_jos_valdymas_2003_su_LS.pdf] [2008-12-12].

3.1. Rizikos monitoringas- prevencinė kredito draudimo sutarties funkcija

Ekonomikos sulėtėjimas, infliacijos didėjimas, atsiskaitymų už pristatytas prekes ar suteiktas paslaugas vėlavimas tarp ūkio subjektų didina verslo riziką. Kredito rizika yra valdoma reguliariai analizuojant esamų pirkėjų ir potencialių pirkėjų gebėjimą mokėti už pateiktas prekes bei paslaugas. Rizikos monitoringas- kreditų rizikos bei kreditų administravimo proceso dalis. Vienas svarbiausių kredito rizikos valdymo etapų yra jos įvertinimas. Būtent tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema- labai svarbi sėkmingo kredito rizikos valdymo sąlyga.⁸⁸ Kredito rizikos vertinimu nustatoma esama konkretaus kredito gavėjo būklė, veiklos perspektyvos. Kreditų draudikai įmonėms siūlo riziką vertinti 3 lygiais: visų pirma, įvertinti šalį, antra,- pramonės sektorių, o trečias etapas- konkretaus prekybos partnerio rizikos vertinimas.

3.1.1. Pirkėjo rizikos įvertinimas

Tam, kad būtų užtikrinta tinkama kredito rizikos valdymo praktika, prieš pradėdamas prekiauti, pardavėjas privalo įvertinti kiekvieno potencialaus ir esamo kliento mokumą. Tai gali atlikti atitinkami komercinių kreditų valdymo departamentai, įkurti pačioje įmonėje. Bet išorinės agentūros, tarp jų ir kreditų draudikai, yra tinkamesni, labiau pasirengę priimti tokią užduotį, nes turėdami reikalingų žinių, ilgametę patirtį, turi galimybę visapusiškiau įvertinti galimas rizikas.

Pirkėjo monitoringas yra nuolatinis prekių pirkėjo stebėjimas, analizė nuo pat kredito draudimo sutarties pasirašymo. Tokia draudiko teisė įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.994 straipsnyje. Pirmoje šio straipsnio dalyje numatyta, kad prieš sudarant draudimo sutartį, draudikas turi teisę apžiūrėti draudžiamą turtą, o, jeigu reikia, savo lėšomis paskirti ekspertizę jo vertei nustatyti. Skiriamasis draudiko veiklos požymis yra tai, kad jo veikla susijusi su tam tikra rizika, t.y. draudėjas moka draudimo įmokas (premiją), o draudikas rizikuoja, kadangi jis perima iš draudėjo pastarojo riziką, susijusią su nuostolių atsiradimo tikimybe.⁸⁹ Todėl ir kredito draudimo

⁸⁸ *Valvonis V.* Kredito rizikos valdymas banke, prieiga per internetą: [http://www.lb.lt/leidiniai/pinigu_studijos2004_4/valvonis/pdf] [2008-12-18].

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kelda“ v. UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3K-3-1029/2003

taisyklėse draudikai įtvirtina tokią teisę, numatydami, kad draudėjas įsipareigoja leisti tikrinti, t.y. draudėjas turi pateikti visus dokumentus, susijusius su pardavimų sutartimis ir leisti atlikti bet koki patikrinimą, įskaitant patikrinimus, kurių tikslas- nustatyti, ar draudėjas tinkamai vykdo savo įsipareigojimus pagal kredito draudimo sutartį ir ar pateikė išsamią, tikslią ir teisingą informaciją. Šiuo atveju didelį vaidmenį vaidina prašymas- anketa kredito sutarčiai sudaryti, kuriame draudikas paprastai prašo nurodyti bendrą pirkėjų įsiskolinimą, pirkėjų prekybinį sezoniškumą, kiek jis turi įtakos prekybai, atlikti pirminę pirkėjų įsiskolinimo analizę (kokie yra einamieji įsiskolinimai, įsiskolinimai po atidėto apmokėjimo termino). Prašoma pateikti pirkėjų įsiskolinimo pasiskirstymą. Draudikas taip pat suinteresuotas gauti informaciją apie blogas skolas, t.y. tokias skolas, kurios yra uždelstos daugiau kaip 180 dienų, kokia jų suma, skaičius, taip pat paminėti pirkėją, kuris turi didžiausią skolą. Visa prašoma informacija draudimo bendrovei yra svarbi ir esminė, siekiant kiek įmanoma tiksliau ir visapusiškiau įvertinti draudėjo klientus. Be to, draudėjas turi pateikti prašymą suteikti kredito limitus, kuriame turi būti nurodyta, ar buvo kokie skolų apmokėjimo uždelsimai.

Kaip jau prieš tai buvo užsiminta, kredito draudimo bendrovė (draudikas) prieš sudarydama draudimo sutartį atlieka išsamią draudėjo produkcijos pirkėjo analizę. John Patin, “Euler Hermes” vyriausiasis viceprezidentas ir nacionalinių pardavimų direktorius, teigia, kad informacija apie pirkėją, jo produkciją yra esminis dalykas svarstant klausimą dėl kreditų draudimo apsaugos suteikimo.⁹⁰ “Euler Hermes” kredito taisyklėse yra suformuluota nuostata, kad draudėjas paveda išimtinai dukterinei administravimo įmonei UAB “Euler Hermes Services Baltic” draudėjo vardu ir sąskaita kredito sutarties galiojimo laikotarpiu atlikti draudžiamų pirkėjų rizikos įvertinimą ir monitoringą. Tuo tarpu “Coface” skelbia, kad draudikas įsipareigoja draudimo sutarties galiojimo metu atlikti pirkėjų kreditingumo įvertinimą. Kreditų draudikai turi didelius duomenų bankus, kurie yra nuolat atnaujinami. Analizuojama produkcijos (paslaugų) pirkėjo finansinė būklė, atsiskaitymo su kitais verslo partneriais istorija, duomenys apie įmonės akcininkus, vadovą ir pan. Rezultatai pateikiami išskirtinai tik tiesiogiai draudikui. Tokia informacija naudojama įvertinant pirkėjo kreditinį patikimumą. Reikėtų pažymėti, kad ir sudarius kredito draudimo sutartį prevencinė funkcija išlieka. Kreditų draudikas sistemingai atlieka

⁹⁰ Pagal *Armbruster W.* Credit insurance is becoming more essential for exporters//Florida Shipper, Nr. 33, 2008, prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-03-12].

apdraustų draudėjo produkcijos pirkėjų monitoringą, nuolat stebi jų veiklos pokyčius⁹¹. Apie pablogėjusią ekonominę- finansinę padėtį kreditų draudikas nedelsdamas informuoja draudėją, taip laiku suteikdamas būtiną verslo sprendimams informaciją.

Kreditavimo proceso rėmuose kredito rizikos valdymo subjektai turi keistis nuolat gaunama informacija. Kredito rizikos valdymo procese dalyvių sąveika suprantama kaip informacijos apsikeitimas. Draudiko atliekamas pirkėjų monitoringas ir rizikos įvertinimas neatleidžia ir draudėjo nuo pareigos pateikti turimą informaciją, reikšmingą įvertinant pirkėjų kreditinį patikimumą. Su šios pareigos nevykdymu yra siejamos neigiamos pasekmės: jeigu draudėjas neįvykdė pareigos pateikti draudikui informacijos apie aplinkybes, susijusias su konkrečiu pirkėju, o draudikas, žinodamas apie tokias aplinkybes, nebūtų suteikęs draudimo apsaugos šio pirkėjo atžvilgiu, tai draudikas turi teisę atsisakyti mokėti draudimo išmoką.

Kreditų monitoringo vienas svarbiausių tikslų- galimų problemų išaiškinimas laiku bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar jų sumažinti.

Su draudiko teise įvertinti draudimo riziką glaudžiai susijusi konfidencialumo pareiga, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.995 straipsnyje. Jame pasakyta, kad draudikas neturi teisės atskleisti informacijos, gautos jam vykdant draudimo veiklą, išskyrus įstatyme numatytas išimtis. Šios įstatymo normos pažeidimas sąlygoja neigiamas pasekmes, t.y. draudikas, pažeidęs šią konfidencialumo pareigą, privalo atlyginti draudėjui padarytą turtinę žalą.

3.1.2. Šalies rizikos įvertinimas

Kadangi atskiros valstybės naudoja savas vyriausybines verslo reguliavimo priemones, skirtingą valiutą, savitą kultūrą, kalbą, todėl dalyvaujant tarptautinėje prekyboje susiduriama su tam tikromis problemomis ir verslo rizika. Komerciniams sandoriams peržengus vienos valstybės sienas, itin aktualus tampa šalies rizikos vertinimas. Šalies rizika- tai rizika, kad dėl ekonominės, politinės padėties permainų užsienio šalyje ar kitų veiksnių pirkėjas (-ai) visiškai ar iš dalies neįvykdys savo prisiimtų įsipareigojimų pirkimo- pardavimo sutartyje nustatytais sąlygomis. Šalies rizika pasireiškia per

⁹¹ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006. P. 117

politinius, ekonominius ir finansinius veiksmus.⁹² Šalies rizikai vertinti kreditų draudimo bendrovės pasitelkia pasaulyje žinomų kredito reitingų agentūrų nustatytus šalies kredito reitingus. Šalies rizika vertintina ne tik priimant sprendimą dėl kredito limito suteikimo, bet ir kaskart per visą kredito draudimo sutarties galiojimo laiką. Ji vertintina ne tik tais atvejais, kai prekinis kreditas suteikiamas užsienio šalyje esančiam pirkėjui, bet ir tada, kai pirkėjo kredito rizika daug priklauso nuo padėties kitoje užsienio šalyje. Draudikas turėtų vertinti ne tik atskirų šalių, bet ir ekonomiškai ar kitaip glaudžiai susijusių šalių grupių (regionų) riziką. Šalies rizika literatūroje⁹³ yra skirstoma į dvi pagrindines grupes:

a) Rinkos rizika (verslo aplinkos vertinimas)

Kitaip ši rizika dar vadinama politine- ekonomine rizika. Tokio vertinimo padarinys- šaliai suteiktas tam tikras reitingas. Reitingas- tai indikatorius, prognozė arba nuomonė apie tam tikro subjekto (pvz., institucijos) gebėjimą vykdyti savo įsipareigojimus, įvertinant galimus nuostolius bei atsižvelgiant į atitinkamus rizikos veiksmus. Tokio valstybės reitingavimo tikslas- įvertinti pirkėjo šalies verslo aplinką pasaulinės kokybės standartais. Šalies reitingas tokiu atveju parodo, ar įmonės- pirkėjos sąskaitos yra patikimos, ar atskleidžia tikrąją įmonės finansinę padėtį, ar valstybės teisinė sistema yra pajėgi užtikrinti tinkamą ir būtiną kreditorių apsaugą. Tokiu vertinimu siekiama išmatuoti verslo aplinkos ir jos komponentų kokybę ir patrauklumą.

b) Politinė rizika (šalies vyriausybės sprendimai)

„Politinės rizikos“ sąvoka dažniausiai vartojama kalbant apie komercinius sandorius, sudaromus tarptautinėje rinkoje. Apie tai jau buvo užsiminta anksčiau šiame darbe, skyriuje apie draudimo riziką. Prekybos kompanijos susiduria su politine rizika, kai skolininko valstybė keičia savo prekybos politiką ir tie jos pakeitimai tiesiogiai daro įtaką tarifų ir kvotų kitimui, įvesdama specialius mokesčius. Kaip jau buvo minėta, bene vienintelis būdas apsidrausti nuo politinės rizikos- įsigyti eksporto kreditų draudimo su papildomu rizikos išplėtimu polisą. Tuomet aktualus tampa šalies politinės rizikos įvertinimas, išskyla būtinybė įvertinti, kaip vienas ar kitas pirkėjo šalies vyriausybės sprendimas gali paveikti sudarytus komercinius sandorius.

⁹² Pridotkienė J., Pekarskienė P. Užsienio pirkėjo rodiklių panaudojimas jo nemokumo rizikai vertinti//*Ekonomika ir vadyba*, Nr. 13, 2008, prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-03-11].

⁹³ *Startienė G.* Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas,- Technologija, Kaunas, 2002. P. 23.

Lietuvos Respublikoje veikiančios kreditų draudikai šalies riziką vertina pasitelkdami skirtingas metodikas. „Coface Lietuva“, pati nuo 2008 metų tapusi reitingų agentūra, pasitelkia @rating- pasaulinę reitingavimo sistemą, kurios pagrindu valstybės yra skirstomos į 7 rizikos kategorijas. Paminėtina tai, kad šiuo metu Lietuvos valstybės reitingas yra A3, o tai reiškia, kad nepalankios politinės bei ekonominės sąlygos gali pabloginti įmonių atsiskaitymus, kurie jau yra blogesni nei pirmųjų dviejų kategorijų valstybėse, tačiau išpareigojimų nevykdymo galimybė yra žema.

Tuo tarpu „Euler Hermes“ vadovaujasi savo sukurta rizikos reitingų sistema, kuri remiasi šalies ekonominės ir politinės situacijos analize. Būtent šio vertinimo atžvilgiu yra tikslinga atskirti šalies ekonominę ir politinę aplinką, skirtingai nei „Coface Lietuva“ taikomos sistemos atveju. Ekonominės rizikos reitingo sudedamosios dalys- sisteminė ekonominė rizika, atsirandanti dėl ryškių makroekonomikos disbalansų, kurie lemia vieną ar daugiau ekonomikos reiškinių, tokių kaip galimą devalvaciją, ženkliai sumažėjusi gamyba, užsienio valiutos trūkumas ir bankų sektoriaus krizė, bei struktūriniai verslo aplinkos faktoriai, kurie daro įtaką ekonominei rizikai. Tuo tarpu politinės rizikos reitingą sudaro šie du elementai: pirma, sisteminis politinis silpnumas, toks kaip aiškių valdžios priėmimo procedūrų nebuvimas bei socialinis pasidalinimas, kuris kelia riziką ekonominiam šalies vystymuisi; antra, politinis silpnumas, kuris sumažina šalies valdžios gebėjimą efektyviai reaguoti į krizę. Remiantis „Euler Hermes“ reitingų sistema bei skelbiama ekonomikos apžvalga „Economic Outlook“, Lietuvos valstybės reitingas šiuo metu yra sumažėjęs iki C, o tai liudija didelius trūkumus ekonominėje sistemoje ir/ arba reikalingus esminius pakeitimus politikoje. Egzistuoja didelė rizika dėl išorinių likvidumo krizių. Rimtos spragos verslo aplinkoje ir/ arba rimtos problemos politinėje sistemoje, kurios kelia didesnę riziką dėl politinio nestabilumo, menkos galimybės atsilaikyti prieš ekonomines krizes⁹⁴.

Taip pat reikėtų paminėti autorių⁹⁵ išskiriamą dar vieną šalies rizikos porūšį, kuri negali būti dengiama jokia draudimo ar perdraudimo bendrovės draudimo sutartimi- t.y. karo tarp dviejų iš penkių galimų, didžiausią galią turinčių, pasaulio valstybių (Rusijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Kinijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų) rizika, taip pat

⁹⁴ Pagal “Country risk- Emerging economies caught in the storm”, prieiga per internetą: [http://www.eulerhermes.com/en/press/press_20090112_00100060.html][2009-03-17].

⁹⁵ Pagal Dr. Alsem, K.J., Drs. Antuffjew, J., Dr. Huizingh, K.R.E., Dr. Koning, R.H., Prof. Sterken, E., Drs. Woltil, M. Insurability of export credit risks, prieiga per internetą: [http://keur.eldoc.ub.rug.nl/FILES/wetenschappers/4/398/398.pdf].

branduolinio karo ar radiacijos rizika. Todėl sakoma, kad tokia rizika apskritai yra nedraudžiama. Lietuvoje filialus įkūrusios kreditų draudimo bendrovės „Coface Lietuva“ bei „Euler Hermes“ taip pat nedraudžia nuo karo, branduolinio karo ar radiacijos rizikos.

Akivaizdu, kad politinė šalies rizika daro įtaką ir valstybės ekonominei- finansinei situacijai, tuo pačiu paveikdama tos šalies verslo subjektus. Tiek eksportuojančioms, tiek vidaus rinkoje prekiaujančioms įmonėms kreditų draudimas nėra vien tik būdas apsisaugoti nuo sandorių rizikos, bet taip pat ir galimybė gauti informacijos apie esamus ir potencialius savo skolininkus (draudikams suteikiant kredito limitus).

3.2. Skolų išieškojimo paslauga

Mažėjant įmonių apyvartinėms lėšoms, įmonės vis dažniau susiduria su skolininkų mokumo problema- delsimu laiku atsiskaityti už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas. Verslui šioje situacijoje reikšmingas tampa procesas, vadinamas „skolų administravimu“. Skolų administravimas susideda iš dviejų esminių etapų: skolų prevencijos ir skolų išieškojimo⁹⁶. Skolų prevenciją apima visuma priemonių, perkeliančių verslo riziką, susijusią su skolų atsiradimu, ant trečiųjų asmenų „pečių“. Siekiant išvengti didesnių problemų ir skolų ateityje, patartina sekti savo kreditorinių reikalavimų portfelį, t.y. žiūrėti, kurie iš jų virsta „blogais“ (beviltiškais), ir iš karto į tai reaguoti. Kaip žinome, pirkėjų skolos yra trumpalaikis įmonės turtas, kuris per sutartinį laikotarpį turi tapti pinigų įplaukomis. Bet tam tikrais atvejais, ypatingai šiais krizinės situacijos laikais, pirkėjų skolos nevirsta pinigais nei per nustatytą laikotarpį, nei vėliau. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 metų vasario 11 d. įsakymu Nr. 40 patvirtintos Skolų beviltiškumo ir pastangų šioms skoloms susigrąžinti įrodymo bei beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo tvarkos⁹⁷ 2 straipsnyje išvardinti atvejai, kuomet mokesčio mokėtojas turi teisę skolas laikyti beviltiškomis. To paties akto 3 straipsnyje pabrėžta, kad visais atvejais mokesčio mokėtojas turi įrodyti ne tik skolų beviltiškumą, bet ir savo pastangas šioms skoloms susigrąžinti. Ir tik tokiu atveju, tinkamai įrodžius, skolas galima priskirti leidžiamiems atskaitymams. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad beviltiškos skolos

⁹⁶ Pagal „Skolų rizikos mažinimo strategija“, prieiga per internetą: [\[http://www.btrader.lt/lt/straipsniai/article_detail.php?id=30695\]](http://www.btrader.lt/lt/straipsniai/article_detail.php?id=30695)

⁹⁷ Valstybės žinios, 2002, Nr. 16- 644.

išbalansuoja pinigų srautus, beviltiškų skolų sąnaudos taip pat daro įtaką įmonės veiklos rezultatams- mažina pelną arba didina nuostolius. Nurašius beviltiškas skolas į sąnaudas (leidžiami atskaitymai), tokia skolų dalimi sumažėja įmonės prekybos skolos, o tai reiškia, kad sumažėja ir įmonės turtas. Beviltiškų skolų lygis aiškiai svyruoja kartu su ekonominiais ciklais. Nepaisant rizikos vertinimo išmanymo, beviltiškos skolos rizika yra neišvengiama verslo sandoriuose, suteikiant prekinis kreditus⁹⁸. Neišvengiamai beviltiškų skolų atsiradimas gali lemti grėsmę įmonės išlikimui, jei tokia skola yra didelė ar atsirandanti tose rinkose, kur pelno marža yra labai maža⁹⁹. Siekiant išvengti tokių skolų, didelis dėmesys turi būti skirtas skolų prevencijai.

Kaip viena iš skolų prevencijos priemonių laikytinos ir kreditų draudimo paslaugos. Turėdama galiojantį kreditų draudimo polisą, įmonė turėtų jaustis pakankamai saugi, nes turi garantiją, kad sąskaitų apmokėjimas bus gauta- arba iš prekybos partnerio, arba iš draudiko. Tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau darbe, reikia atminti, kad kreditų draudimo bendrovės skolų negražinimo riziką savo atžvilgiu siekia sumažinti iki minimumo, todėl skolų riziką prisiima tik konkrečių pirkėjų (potencialių skolininkų) atžvilgiu, prieš tai įdėmiai įvertinę jų mokumo galimybes ir kiekvienam iš jų suteikę kredito limitą.

Minėta, kad skolų rizikos mažinimo strategija neatsiejamai susijusi su skolų išieškojimu. Prie kreditų draudimo įmonių įkurtos uždarnosios akcinės bendrovės, kurios teikia tokias paslaugas klientų patogumui, taupant laiko ir finansinius kaštus. Paprastai kreditų draudikai savo parengtose taisyklėse yra numatę, kad, pasirašius kreditų draudimo sutartį, šios sutarties pagrindu bus suteikiamos apdraudžiamų skolų išieškojimo paslaugos. Kokios gi yra pagrindinės sąlygos, siekiant pradėti skolų išieškojimo procedūrą?

Pasibaigus nustatytam pranešimo apie uždelstas skolas terminui (kaip buvo prieš tai nurodyta- paprastai po 60 dienų nuo atidėto mokėjimo termino pabaigos), draudėjas turi pranešti apie uždelstą skolą ir kartu pateikti prašymą dėl intervencijos. Nuo tada draudikas ir, žinoma, draudėjas imasi priemonių uždelstoms skoloms susigrąžinti. Draudikas tokius veiksmus atlieka draudėjo vardu, tai reiškia, kad draudėjo vardu jis turi teisę atlikti visus veiksmus, susijusius su skolų išieškojimu, įskaitant teisę sudaryti taikos

⁹⁸ Pagal "Credit Insurance in Europe. Impact, Measurement, and Policy Recommendations", prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-02-03].

⁹⁹ *Ibid.*

sutartis, nepriklausomai nuo to, ar skolos yra visiškai, ar tik iš dalies apdraustos. Minėto prašymo pagrindu, draudėjui taip pat kyla pareiga pateikti visus reikalingus dokumentus bei suteikti informaciją, kuri gali būti naudinga atliekant išieškojimo procedūras, kad jos būtų efektyvios.

Tiek „Coface Lietuva“, tiek „Euler Hermes“ yra pasiruošę suteikti skolų išieškojimo paslaugas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Tokiu būdu kreditų draudikai siekia užtikrinti atsiskaitymų spartinimą, išieško skolas ikiteisminiu būdu, o tais atvejais, kai skolininko būklė ypač sunki ar taikos derybos neduoda norimų rezultatų, išieško skolas teisiniu būdu.

Neutralaus kreditoriaus atstovo įsikišimas administruojant skolą naudingas tuo aspektu, kad tiesioginis skolininko spaudimas dažnai sugadina konstruktyvius verslo santykius tarp skolininko ir kreditoriaus.

3.3. Galimybė gauti finansavimą iš banko

Pirkėjų kreditavimo augimas yra pagrindinė priežastis, sąlygojanti padidėjusį įmonės poreikį apyvartiniam kapitalui. Apyvartinių lėšų stoka yra viena iš svarbiausių kliūčių, trukdančių įmonėms plėsti gamybą, gerinti produkcijos kokybę ar pradėti naujos, konkurencingos produkcijos gamybą, net esant pakankamai jos paklausai tiek vietinėje, tiek užsienio rinkoje. Apyvartinių lėšų trūkumas dažnai nepriklauso nuo įmonės vykdomos veiklos, bet atsiranda dėl išorėje veikiančių faktorių, pvz., dėl pirkėjų ar užsakovų finansinės padėties pablogėjimo ir vėlavimo atsiskaityti su įmone. Ypatingai poreikis apyvartinėms lėšoms išryškėja, kai prekybos partneriams yra taikomas atidėto mokėjimo terminas. Tikslumo dėlei reikia paaiškinti vartojamą sąvoką „apyvartinės lėšos“ - tai trumpalaikis įmonės turtas, kuris naudojamas atsargų kaupimui, gamybos užtikrinimui.

Įmonės gali neturėti pakankamai užstato paskoloms iš bankų gauti. Prekinio kredito draudimo polisas (sutartis) gali būti viena iš užstato formų, leidžianti gauti finansavimą iš banko. Išsiuntus rūšiniais požymiais apibūdintas prekes, suteikus paslaugas pirkėjui, kuriam yra taikomas atidėto mokėjimo terminas, susidaro debitorinis įsiskolinimas, kurio pagrindu bankai gali atidaryti kredito liniją (angl. *credit line*), suteikti faktoringo paslaugas. Kaip jau buvo minėta, kredito linija - banko suteiktas kredito limitas įmonės

trumpalaikiam turtui kredituoti. Jis suteikiamas tik įvertinus kliento finansinę būklę, kreditinį patikimumą. Paskolos padengimo šaltinis yra tarp pardavėjo ir pirkėjo sudarytoje pirkimo- pardavimo sutartyje numatyti pirkėjo mokėjimai už pristatytas prekes. Naudojant prekinio kredito draudimo polisą kaip garantą banko paskolos gražinimui užtikrinti, draudimo išmokos gavėju tampa bankas. Tuo tarpu prekinio kredito draudimo įmonė padengia banko patirtus nuostolius nustatyto atsakomybės limitu ribose pagal pardavėjo pateiktą prekių išsiuntimą liudijančią sąskaitą¹⁰⁰.

3.4. Eksporto skatinimas kreditų draudimo sutarties pagalba- būdas įveikti ekonominę krizę

Pasaulio ekonomikos plėtra, veikiama besitęsiančių neramumų finansų rinkose ir naftos bei kitų žaliavų didelių kainų, vis lėtėja. Lėtėjant Lietuvos ūkio augimui, įmonėms tampa aktualu ieškoti naujų rinkų, kuriose galima būtų pelningai realizuoti savo prekes ir paslaugas. Lietuvos, kaip mažos valstybės, ekonomika buvo, o ateityje dar labiau turėtų būti orientuota į eksportą. Eksportas- tai ekonomikos variklis, nuo jo priklauso mūsų šalies įmonių ir viso ūkio plėtra. Galimybė eksportuoti produkciją daugeliui įmonių padeda ne tik išsilaikyti rinkoje, bet ir didinti gamybos, kartu ir prekybos, apimtį, išlaikyti ir kurti naujas darbo vietas. Remiantis ekonomikos teorija ir pasauline empirine patirtimi, galima teigti, kad Lietuvos mažai ir atvirai ekonomikai eksporto augimas yra viena iš pagrindinių sąlygų tvariai plėtrai ilguoju laikotarpiu. Ekonominės krizės laikotarpiu eksportas mūsų šaliai tampa juo labiau svarbus, o tai verčia ieškoti naujų eksporto plėtros ir jo skatinimo galimybių. Šiuo metu nemaža kliūtis plėtoti eksportą į tolimesnes ir naujas šalis- Lietuvos Respublikoje neveikianti valstybės paramos eksporto kreditų draudimui sistema.

Verslo subjektams paremti eksportuojant prekes į padidintos rizikos rinkas, turi būti sukurta gerai funkcionuojanti, patraukli gamintojams ir eksportuotojams eksporto draudimo sistema. Praktikoje kreditų draudimas labiausiai reikalingas ir aktualus daug prekių eksportuojančioms įmonėms. Kiekvienai jų yra svarbus atsiskaitymas laiku už prekes ar paslaugas, o kredito draudimas gali tai užtikrinti. Dabartinės Lietuvos

¹⁰⁰ Pagal "Eksporto rizikos minimizavimas", prieiga per internetą:
[<http://www.lepa.lt/lt/EksportoRizikosMinimizavimas.html>] [2009-02-27].

Respublikos Vyriausybės parengtame Ekonomikos skatinimo plane¹⁰¹ pažymėta, kad pastaruoju metu stingstant pasaulio finansų rinkoms bei prasidėjus ūkio recesijai, žymiai pablogėjo ir Lietuvos verslo sąlygos: mažėja skolinimosi galimybės, Lietuvos gamintojams vis sunkiau eksportuoti savo produkciją, daugėja bankrotų, sparčiai auga nedarbas. Viena iš prioritetinių sričių, kuriai Vyriausybė turėtų skirti daug dėmesio-eksporto ir investicijų skatinimas. Dėl ekonominės krizės pasaulyje ir Lietuvoje bei sustingusio vidaus vartojimo būtina imtis neatidėliotinių veiksmų skatinant eksportą bei užsienio investicijas.

Vyriausybė laikosi nuostatos, kad tiesioginės užsienio investicijos ir eksportas turi tapti svarbia sunkmečio įveikimo ir Lietuvos ūkio modernizavimo priemone.

Ekonomikos skatinimo plane numatyta, kad eksportuojančioms įmonėms bus siekiama padėti susidoroti su padidėjusia eksporto rizika ir atidedamais mokėjimais. Viena eksporto finansinio rėmimo formų yra eksporto kreditų draudimas. Tuo tikslu Vyriausybė yra numačiusi parinkti efektyvų paramos eksporto kreditų draudimui sistemos modelį. Šio rėmimo plano įgyvendinimas jau pradėtas. 2009 m. kovo 13 d. Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos (toliau- Ūkio ministerija) tinklalapyje¹⁰² pasirodė VŠĮ Lietuvos verslo paramos agentūros (toliau- LVPA) pranešimas, kviečiantis teikti paraiškas dėl dalinio eksporto kredito draudimo išlaidų padengimo. Tam iki spalio 1 d. ketinama skirti 600 tūkstančių litų nacionalinės paramos lėšų. Eksportuotojams bus kompensuojama iki 80 % draudimo įmokos, bet ne daugiau kaip 100 tūkstančių litų vienam draudėjui. Prioritetinės šios programos kryptys yra tokios:

- Lietuviškos kilmės prekių eksportas
- Prekių eksportu skatinamas vidutinių ir aukštųjų technologijų diegimas
- Numatomas ilgalaikis prekių ar paslaugų tiekimas į naujas rinkas.

Pareiškėjais pagal aptariamą eksporto rėmimo schemą gali būti tik Lietuvos Respublikoje registruoti juridiniai asmenys, parduodantys prekes ir/ar paslaugas taikydami atidėto mokėjimo terminą Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) ir kitų ne rinkos rizikos šalių (visų, išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares, Australiją,

¹⁰¹ Ekonomikos skatinimo planą galima rasti Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos tinklalapyje, prieiga per internetą: [<http://www.ukmin.lt/lt/>] [2009-03-15].

¹⁰² Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija, prieiga per internetą: [<http://www.ukmin.lt/lt/>] [2009-03-15].

Kanadą, Islandiją, Japoniją, Naująją Zelandiją, Norvegiją, Šveicariją bei Jungtines Amerikos Valstijas) pirkėjams. Pareiškėjas, teikdamas paraišką, privalo pateikti eksporto kreditų draudimo polisą ar poliso projektą. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad lėšos projekto veiklai finansuoti gali būti teikiamos tik trumpalaikių (t.y. iki 2 metų) eksporto kreditų draudimui.

Ūkio ministro D. Kreivio teigimu, ši parama turėtų padėti eksportuotojams ekonominio nuosmukio metu išlaikyti rinkas padidintos rizikos šalyse ir sumažinti Lietuvos verslo patiriamus nuostolius¹⁰³. Ūkio ministerijos ekspertų vertinimu, dėl laiku nevykdomų prievolių ir negautų atsiskaitymų Lietuvos prekybos įmonės kasmet vidutiniškai praranda apie 120 milijonų litų¹⁰⁴. Valstybės skiriama piniginė parama turėtų tapti paskatinimu rinkai, nes jų, ekspertų teigimu, pakaktų apdrausti maždaug 1/3 eksporto į minėtas šalis.

Ketinimai geri ir sveikintini, tačiau ar pasiteisins toks finansavimo ir skatinimo modelis? Bandysime paanalizuoti tokią situaciją, remdamiesi valstybės praktika šioje situacijoje.

Lietuvoje valstybinį eksporto draudimą ilgą laiką vykdė UAB draudimo įmonė „Lietuvos eksporto ir importo draudimas“ (LEID), kurią 2005 metais privatizavo Coface Austria, ir nuo to laiko valstybės lėšomis eksporto ir investicijų kreditai nebuvo draudžiami. Tokios schemos žlugimo priežastis, anot Jono Plačiakio, buvusio LEID generalinio direktoriaus, ta, kad vietoj to, kad draudimo riziką prisiimtų valstybė, buvo įsteigtas specialus fondas, o visą riziką prisiimdavo LEID.

Kita vertus, nesame visiškai tikslūs sakydami, kad nuo LEID privatizavimo laikų Lietuvoje nebuvo galimybės eksportuotojams gauti valstybės paramą, tačiau praktikoje tokia schema nebuvo itin veiksminga. Iki šiol parama eksportuotojams buvo įgyvendinama iš Ūkio ministerijos programų lėšų viešųjų pirkimų būdu parenkant draudiką, t.y. perkant draudimo paslaugą. Tačiau eksporto kreditų draudimo eiga ir rezultatai netenkina Ūkio ministerijos bei eksportuotojų poreikių (tik nedaugelis dėl lėšų trūkumo galėjo gauti paramą), todėl šiais metais, t.y. 2009 m., numatoma įgyvendinti, kaip teigta, naują, paprastesnį prekinių kreditų draudimo įmokų kompensavimo būdą,

¹⁰³ Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. Prieiga per internetą: [<http://www.ukmin.lt/lt/>] [2009-03-15].

¹⁰⁴ *Ibid.*

suteikiant galimybę eksportuotojams, apsidraudusiems pas laisvai pasirinktus draudikus, kompensuoti dalį draudimo įmokos.

Visgi kyla diskusinis klausimas dėl eksporto kreditų draudimo dalyvaujant valstybei, kai valstybė prisiima draudimo riziką, galimybės. Ar turėtų valstybė prisiimti riziką ir perdrausti kreditų draudikus, teikiančius eksporto kreditų draudimo paslaugas? Kokia yra užsienio valstybių praktika draudžiant eksporto kreditus?

Beveik visose Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (toliau- EBPO) priklausančiose šalyse eksporto kreditai yra oficialiai remiami. Viena iš rėmimo formų- tiesioginis sandorių finansavimas (tiek esant vyriausybės draudimui, tiek ne). Tokia praktika paplitusi Kanadoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Japonijoje. Oficiali parama gali būti ir tokios formos, kuomet vyriausybė ar pastarosios įsteigta speciali agentūra arba tiesiogiai pasiūlo draudimo paslaugas eksportuotojams (Didžioji Britanija, Ispanija, Italija), arba vyriausybė perdraudžia privatų kreditų draudiką (Olandija, Prancūzija, Belgija)¹⁰⁵. Pastarasis vyriausybės perdraudimu paremtas eksporto draudimas yra labai svarbus tam tikroms šalims, kai privatus sektorius nenoriai imasi dengti ilgalaikę eksporto riziką tais atvejais, kai eksportuojama į ne EBPO šalis. Olandijoje valstybė perdraudžia eksporto kreditų draudimą, išskyrus, kai draudžiamos trumpalaikės eksporto rizikos tais atvejais, kai prekybos partneriai reziduoja Europos Sąjungos valstybėse narėse arba kaip prekiaujama su EBPO valstybėse, kurios laikomos rinkos rizikos šalimis, esančiais pirkėjais¹⁰⁶. Kai prekybos operacijos vykdomos su rizikingesnėmis šalimis, valstybė imasi atsakomybės ir perdraudžia trumpalaikius eksporto kreditus.

Kaip žinia, kreditų draudimo įmonė turi būti finansiškai stipri, kad galėtų prisiimti kredito rizikos dalį. Kreditų draudimo veiklai plėtoti būtinas didelis finansinis pajėgumas, be to, draudžiama rizika yra itin didelė. Tai yra itin aktualu draudžiant eksportuotojus, prekiaujančius su ne rinkos rizikos šalių pirkėjais. Lietuvos kreditų draudimo rinkoje veikiančios bendrovės pasižymi aukštu tarptautiniu vertinimu. Viena didžiausių pasaulinių reitingų agentūrų „Standard & Poor“ 2008 m. kreditų draudimo kompanijai „Euler Hermes“ patvirtino labai aukštą AA- reitingą su stabilia įmonės perspektyva, kuri

¹⁰⁵ Pagal *Dr. Alsem, K.J., Drs. Antuffjew, J., Dr. Huizingh, K.R.E., Dr. Koning, R.H., Prof. Sterken, E., Drs. Woltil, M.* Insurability of export credit risks. Prieiga per internetą: [\[http://keur.eldoc.ub.rug.nl/FILES/wetenschappers/4/398/398.pdf\]](http://keur.eldoc.ub.rug.nl/FILES/wetenschappers/4/398/398.pdf) [2009-02-04].

¹⁰⁶ *Ibid.*

atspindi jos stiprią poziciją rinkoje, stabilias pajamas ir finansinį lankstumą.¹⁰⁷ „Standard & Poor’s“ taip pat pažymi, kad šiuo metu „Euler Hermes“ turi pakankamai priemonių rizikos valdymui, turi sukaupusi solidų kapitalą ir yra pasiruošusi įvykdyti finansinius įsipareigojimus draudėjams bei kitoms suinteresuotoms pusėms. Tai labai aukštas įmonės patikimumo, stabilumo bei profesionalumo įvertinimas.

Draudikai prisiima dalį rizikos ir dengia ją dideliu savo turtu ir perdraudimu. Kaip žinia, pagrindinė draudimo ir perdraudimo funkcija yra draudimo rizikos perdavimas ir paskirstymas. Perdraudimo rinkoje veikia du žaidėjai: valstybė ir privačios draudimo bendrovės. Šiuo metu Lietuvos Respublikoje veikiantys kreditų draudikai savo portfelį perdraudžia privačiame sektoriuje. Tiek „Coface Lietuva“, tiek „Euler Hermes“ priklauso įmonių grupei, todėl vienas iš perdraudėjų ir yra pati tarptautinė rizikos valdymo grupė. Kiti- pvz., „Euler Hermes“ dėl savo ilgametės patirties bei gerų finansinių rodiklių turi galimybę pasirašyti sutartis su vienomis geriausių perdraudimo kompanijų „IRB“, „Pool of Reinsurance Companies“.

Taigi eksporto skatinimo reikšmė šalies ūkio augimui yra nekvestionuojama. Eksporto kreditų draudimo sutartis – turbūt viena iš efektyviausių ir, eksportuotojo požiūriu, saugiausių priemonių, skatinančių tarptautinės prekybos vystymąsi. Naujos Lietuvos Respublikos Vyriausybės sukurta eksporto rėmimo programa- dar tik pradėta įgyvendinti, todėl nėra aišku, ar pateisins eksportuotojų bei valstybės lūkesčius.

¹⁰⁷ Pagal “S &P“ patvirtino Euler Hermes AA- reitingą“, prieiga per internetą: [http://www.marketnews.lt/naujiena/sp_patvirtino_euler_hermes_aa_reitinga][2009-03-14].

4. Santykis su alternatyviais rizikos valdymo institutais

Šioje magistro darbo dalyje aptarsime keletą alternatyvių kreditų draudimo sutarčių metodų rizikos valdymo srityje- faktoringo be regreso sutartį (sutarties pagrindu klientas perduoda debitoriaus neatsiskaitymo riziką bankui, o šis- gali perduoti draudikui), dokumentinį akredityvą, banko garantiją, laidavimo sutartį. Palyginsime juos su mūsų jau aptarta kreditų draudimo sutartimi, aptarsime jų esminius momentus.

4.1. Faktoringas be regreso

Faktoringu (angl. *factoring*) vadinama prekybinio sandorio atmaina, išsiskirianti verslo (iš esmės- prekybos) kreditavimo bei sandorio šalių atsiskaitymo specifika.¹⁰⁸ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.903 straipsnio 1 dalį galime nustatyti ir užfiksuoti faktoringo sampratą civilinėje teisėje: „Faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginių reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą“. Iš pateikto sąvokos apibrėžimo matome, kad esminė faktoringo paskirtis- finansavimo teikimas. Faktoringo esmę sudaro mokestinio reikalavimo (debitorinės skolos), priklausančio kreditoriui pagal pirkimo- pardavimo, paslaugų teikimo kontraktą (komercinę sutartį), perleidimas (pardavimas) trečiajam asmeniui- specializuotai faktoringo kompanijai ar bankui,¹⁰⁹ susiejant šį perleidimą su faktoriaus įsipareigojimu nedelsiant arba per trumpą laiką sumokėti pardavėjui už tam tikrą prekių dalį. Tokio išankstinio mokėjimo dalį (vadinama faktoringo avansu) dažniausiai sudaro 70- 95 % bendros kontrakto sumos. Ją faktorius dažniausiai nedeldamas sumoka po to, kai jam pateikiama atitinkama sąskaita. Toks mokėjimo principas labai svarbus kreditoriui, siekiančiam gauti lėšų „čia ir dabar“.

¹⁰⁸ Šatas J. Tarptautiniai atsiskaitymai. Teisiniai pagrindai ir praktika,- Eugrimas, Vilnius, 2006. P. 82

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.904 straipsnis: “Finansuotoju pagal faktoringo sutartį gali būti tik bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę vykdyti faktoringo veiklą“.

skirtingai nei esant kreditų draudimui, kuomet draudikas įsipareigoja išmokėti draudimo išmoką tik įvykus draudžiamajam įvykiui.

Praktikoje faktoringas- verslo finansavimo priemonė, skirta išlyginti įmonės apyvartinių lėšų trūkumui, atsiradusiam dėl atidėto apmokėjimo pirkėjams už prekes ar paslaugas, ir teikiama nereikalaujant turto įkeitimo. Vertinant istoriniu požiūriu, tai faktoringo operacijos atsirado vystantis komerciniam kreditui, kurį suteikia pardavėjas pirkėjui, atidėdamas mokėjimo terminą.¹¹⁰ Palaipsniui į šiuos santykius įsiterpė tarpininkai- faktoringo įmonės. Šiuolaikinio tipo faktoringas (kaip verslo finansavimo ir atsiskaitymų per tarpininkus organizavimo būdas) pradėtas plačiau taikyti Jungtinių Amerikos Valstijų prekybos praktikoje praėjusio šimtmečio šeštajame dešimtmetyje.¹¹¹

Faktoringas yra klasifikuojamas pagal įvairius požymius, tačiau mums aktualiausias skirstymas pagal sandorio šalių atsakomybės požymį. Šiuo pagrindu išskiriami faktoringai su regresu ir be regresu teisės.¹¹² Kaip vienas iš rizikos minimizavimo instrumentų, mums yra reikšmingas faktoringas be regresu teisės, nes tokiu atveju rizika dėl perleistos reikalavimo teisės, taigi ir nesumokėtos pinigų sumos, tenka pačiai kredito įstaigai. Prekių/paslaugų tiekėjas, perduodamas bankui skolos reikalavimus, neįsipareigoja padengti galimų jo nuostolių, jei pagal reikalavimus, suėjus terminui, nebus sumokėta. Tokia faktoringo paslauga įmonei kainuos brangiau, nes finansuotojas didesniais mokesčiais už paslaugas sieks sumažinti jam tenkančią riziką dėl skolininko nemokumo. Finansuotojas lieka neapsaugotas nuo galimų nuostolių. Siekdamas apsisaugoti, sumažinti jiems tenkančią riziką, faktoringo davėjas paprastai reikalauja, kad arba klientas apdraustų skolininką, arba pats apdraudžia (faktoringo portfelio draudimas). Tokiu atveju pasitarnauja kreditų draudimas, kuris, kaip garantas, patvirtina skolininko mokumą ir faktoringo įmonės patikimiau žvelgia į tokius komercinius sandorius bei sandorių šalis.

Faktoringas be regresu- kompleksinė paslauga, leidžianti pritraukti papildomas lėšas prekybai finansuoti, užtikrina stabilius finansinius srautus ir palengvina jų planavimą, sumažina valdymo ir administravimo sąnaudas bei riziką, susijusią su blogais debitoriniais įsiskolinimais. Taigi galime išskirti tokias tris pagrindines faktoringo veiklos

¹¹⁰ *Startienė G.* Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas.- Technologija, Kaunas, 2002. P. 246.

¹¹¹ *Šatas J.* Tarptautiniai atsiskaitymai. Teisiniai pagrindai ir praktika.- Eugrimas, Vilnius, 2006,- P. 82.

¹¹² *Ibid.*, p. 86.

kryptis: visų pirma- tai prekybos finansavimo būdas, antra- kliento sąskaitų- faktūrų ir gautinų sumų administravimas, ir trečia- pirkėjo mokumo rizikos vertinimas ir mažinimas.

Faktoringas eliminuoja nemalonų bendradarbiavimą su įmonės skolininkais, kai tenka nuolat raginti sumokėti už įsigytas prekes ar suteiktas paslaugas, ir taip padeda išvengti konfliktinių situacijų su įmonės klientais.¹¹³ Be to, svarbus bei efektyvus faktoringo prevencinis pobūdis, nes skolininkai paprastai nenori „turėti reikalų“ su bankais- kreditoriais, todėl stengiasi laiku atlikti mokėjimus.

Verta paminėti, kad praktikoje prekių kreditų draudimas yra derinamas su faktoringo paslaugomis. Konkuruodamos tarpusavyje įmonės suteikia palankius mokėjimo atidėjimus savo prekių ar paslaugų pirkėjams. Tačiau dėl mokėjimo atidėjimų įmonėms gali pritrūkti apyvartinių lėšų, o tai trukdo augančios įmonės kasdinei veiklai, be to, reikiamu momentu įmonės gali ir neturėti tinkamo kreditingumo paskoloms iš bankų gauti. Faktoringas yra patrauklus tuo, kad tai yra finansavimas, nereikalaujantis kilnojamojo ar nekilnojamojo turto įkeitimo, taip pat ir paslauga, padedanti valdyti su komerciniais sandoriais susijusią kredito riziką.

4.2. Banko garantija

Aptariant banko garantijos, kaip vieno iš būdų rizikai valdyti ir mažinti, institutą, negalime apsieiti be trumpo esminio jos veiklos apibrėžimo, akcentuojant pagrindines instituto ypatybes.

Banko garantija (angl. *bank guarantee*)- specifinė garantijos rūšis- vienas iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų- įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.93 straipsnyje, kuriai yra taikomos visos bendrosios garantiją reguliuojančios nuostatos (išskirtinai apie bendrąsias garantiją reguliuojančias normas šiame darbe nebus kalbama, siekiant nenukrypti nuo pagrindinės darbo temos). Siekiant sistemiškai aiškinti Lietuvos

¹¹³ Vyšniauskaitė R. Faktoringas- teisės reiklauti grąžinti skolą perleidimas// “Juristas”, 2007 m. rugsėjo 15d.

Respublikos civilinio kodekso normas, negalime nepaminėti garantijos instituto priskyrimo prie prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, numatytų 6.70 straipsnyje¹¹⁴.

Pagrindinis banko garantijos skirtumas nuo paprastos garantijos- garantijos subjektas, nes banko garantiją gali suteikti tik bankas ar kita kredito įstaiga¹¹⁵ (6.93 straipsnio 1 dalis). Taigi banko garantija apibrėžiama kaip garantija, kai bankas įsipareigoja sumokėti garantijos gavėjui (kreditoriui) pagal jo reikalavimą garantijoje nurodytą sumą, jeigu banko klientas, už kurį bankas garantavo, neįvykdys ar netinkamai įvykdys prievolę garantijos gavėjui (kreditoriui).

Kreditoriaus reikalavimas įvykdyti sutartį bankui turi būti pateiktas raštu ir prie jo pridėti visi reikalingi dokumentai. Reikalavime taip pat turi būti nurodyta, kaip skolininkas pažeidė garantija užtikrintą pagrindinę prievolę (pvz., neatliko mokėjimų pagal komercinę prekių pirkimo- pardavimo sutartį) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.93 straipsnio 4 dalis).

Banko garantija įsigalioja nuo jos suteikimo, jei pačioje garantijoje nenumatyta kitaip. Be to, bankas negali atšaukti savo suteiktos garantijos, jei tokia galimybė nėra aiškiai numatyta pačioje garantijoje.

Antroje 6.93 straipsnio dalyje¹¹⁶ nustatytas vienas iš banko garantijos ypatumų: skirtingai nei paprasta garantija, galinti būti ir neatlygintinė, banko garantija yra atlygintinė, t.y. skolininkas už jos išdavimą bankui moka šalių susitarimu nustatytą atlyginimą (komisinius), kurio dydis gali priklausyti nuo garantijos sumos, užtikrinamos prievolės pobūdžio ir kitokių aplinkybių.¹¹⁷

Kitaip nei esant paprastai garantijai, bankas ir skolininkas sutartyje gali nustatyti banko, sumokėjusio garantijoje nustatytą pinigų sumą kreditoriui, regreso teisę

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.70 straipsnio 1 dalis: “Prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas pagal sutartį arba įstatymu netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais”.

¹¹⁵ “Kredito įstaiga- įmonė, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu”,- Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 2 straipsnio 23 dalis, Valstybės žinios, 2002, Nr. 91- 3891.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.93 straipsnio 2 dalis: “Už garantijos suteikimą skolininkas moka garantui skolninko ir banko sudarytoje sutartyje nustatytą atlyginimą”.

¹¹⁷ Pagal *Mikelėną, V.* Lietuvos respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I),- Justitia, 2003, Vilnius. P. 134

skolininkui¹¹⁸. Bet tokia banko regreso teisė turi būti specialiai aptarta banko garantijos sąlygose. Ši bendra taisyklė, kad bankas neturi regreso teisės skolininkui, siejama su tuo, kad banko garantija yra atlygintinė.

Suteikdamas garantijas, bankas paprastai užtikrina ir savo interesų apsaugą. Tuo tikslu garantijos išdavimas susiejamas su tam tikros (dažniausiai garantijos dydžio) sumos užšaldymu skolininko banko sąskaitoje, kito materialaus įkaito (užstato) bankui įteikimu ar apsunkinimu hipoteka banko naudai¹¹⁹. Šiuo požymiu banko garantija skiriasi nuo faktoringo paslaugos, kuriai, norint gauti finansavimą iš banko, turto įkeisti nereikia. Reikalavimo įkeisti turto taip pat nereikia, siekiant apsidrausti kreditų draudimu.

Prievolės užtikrinimas neabejotinai padeda kreditoriaus interesams. Ne išimtis ir banko garantija. Šis institutas padeda sumažinti sandorio riziką ir įgyti partnerių pasitikėjimą bei užtikrina sandorio prievolių įvykdymą. Tai būdas išvengti tų neigiamų padarinių, kurių gali atsirasti kreditoriui, kai prievolė neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma. Jei įmonė baiminasi, kad su ja nebus atsiskaityta, jei ji negali įvertinti, ar pirkėjas bus mokus tuo metu, kai reikės atsiskaityti, arba supranta, kad kitaip nebus konkurencinga ir negalės parduoti prekių, kaip tik suteikdama mokėjimo atidėjimą, tokiu atveju mokėjimui užtikrinti įmonė gali pareikalauti, kad skolininkas jai suteiktų papildomą trečiosios šalies įsipareigojimą. Tokiu būdu mokėjimo garantija tampa saugikliu ir įmonė gali drąsiai planuoti savo verslą, nepavėluotą lėšų gavimą, jų naudojimą apyvartoje.

4.3. Laidavimas

Laidavimas (angl. *suretyship*)- vienas iš tradicinių prievolės įvykdymo užtikrinimo ir kredito rizikos mažinimo būdų. Laidavimo sutarties samprata įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.76 straipsnyje: „Laidavimo sutartimi laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės“. „Šis asmeninis prievolių užtikrinimo būdas remiasi elementaria idėja, kad kreditoriaus įsitikinimas apie galimybę

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.97 straipsnis, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74- 2262.

¹¹⁹ Juodka R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės,- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006. P. 47.

išieškoti skolą gerokai padidėja, jei atsakomybė už skolos padengimą tenka ne vienam, bet keliems asmenims¹²⁰. Taigi vykdant prekybines operacijas užtikrinus pirkėjo prievolę grąžinti prekinį kreditą laidavimu, pardavėjui už tinkamą kredito grąžinimą atsako nebe vienas pirkėjas, o du ar daugiau asmenų, atsižvelgiant į pirkėjo laiduotojų skaičių. Tokiu būdu pardavėjui (kreditoriui) labai sumažėja kredito rizika, nes kelių asmenų nemokumo vienu metu tikimybė yra kur kas mažesnė nei vieno asmens (tik pirkėjo). Nepaisant to, naudojant šią rizikos minimizavimo priemonę, visada išlieka paties laiduotojo nemokumo rizika bei sandorio rizika. Derėtų atkreipti dėmesį, kad ieškinio senaties terminas- 3 mėnesiai: „Kai buvo laiduota tik tam tikram laikui arba užtikrinta terminuota prievolė, laidavimas baigiasi, jeigu kreditorius per 3 mėnesius nuo tos dienos, kurią suėjo laidavimo terminas ar prievolės įvykdymo terminas, nepareiškia laiduotojui ieškinio“.¹²¹ Šiuo aspektu vertinant, laidavimas skiriasi nuo kreditų draudimo paslaugos, nes rizikos valdymo bei stabilumo tikslais kreditų draudikai perdraudžia jiems tenkančią riziką tiek savo grupės įmonėse, tiek tarptautinėse perdraudimo kompanijose. Be to, mūsų šalyje kol kas nėra galimybės įsigyti finansinio laidavimo, kuomet už skolininką laiduotų kredito įstaigos

Apibendrinant galima pabrėžti, kad laidavimas, kaip vienas iš asmeninių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų, yra gana veiksminga kredito rizikos mažinimo priemonė, suteikianti pardavėjui (kreditoriui) teisę reikalauti įvykdyti prievolę ne tik iš pagrindinio skolininko (pirkėjo), bet ir iš už jį laidavusių asmenų, kurių prievolė su skolininku yra solidari. Taigi laidavimas, esant pakankamam laiduotojo finansiniam pajėgumui, efektyviai saugo kreditorių nuo kredito rizikos.

4.4. Dokumentinis akredityvas

Vykdant prekybines operacijas, prekybos partneriams ne visada priimtini išankstiniai ar avansiniai mokėjimai, atsiskaitymai pristačius prekes ar suteikus paslaugas. Dėl to gali sumažėti potencialių partnerių skaičius bei išaugti sandorio rizika. Verslo praktikoje kredito rizikos iš dalies galima išvengti tinkamai pasirinkus atsiskaitymo už suteiktas

¹²⁰ *Ibid.*, p. 37.

¹²¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.88 straipsnis (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74- 2262).

prekes ar paslaugas tvarką¹²². Paprastai pasirinkta atsiskaitymo tvarka ir jos rizikingumo mastas turi būti derinami su konkrečiu komercinio sandorio ir priešingos šalies (pirkėjo) rizika. Visuotinai pripažįstama, kad atsiskaitymų riziką mažinantis veiksnys dažnai yra trečiojo asmens, kuriuo pasitiki abi sandorio šalys (pvz., banko), įtraukimas į atsiskaitymo procesą¹²³.

Vienas iš tokių, paprastai tarptautinėje prekyboje naudojamų, kredito rizikos mažinimo būdų yra dokumentinis akredityvas (angl. *letter of credit*, *L/C* arba *documentary credit*). Kaip atsiskaitymo būdas, akredityvas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XLVII skyriaus trečiame skirsnyje. Tokio atsiskaitymo būdo esmė- prekių ar paslaugų pirkėjo išleistas banko dokumentas, kuriuo bankas įsipareigoja sumokėti už prekes pagal bankui pardavėjo pateiktus akredityvo sąlygas ir jame nustatytus terminus atitinkančius dokumentus.

Toks mokėjimas yra sąlyginis ta prasme, kad jis galioja tik tuo atveju, jei eksportuotojas įvykdo tam tikrus reikalavimus- laiku pateikia bankui reikalingus dokumentus. Šie dokumentai turi visiškai atitikti akredityve numatytas sąlygas¹²⁴. Tai griežtai formalizuotas atsiskaitymo būdas. Panašumas su kredito draudimo sutartimi yra akivaizdus, nes pastaroji- taip pat sąlyginis sandoris. Draudikui atsiranda prievolė mokėti draudimo išmoką tik esant tam tikram įvykių daugumai- įvykus draudžiamajam įvykiui, draudėjui pateikus prašymą draudikui išmokėti draudimo išmoką, nesant praleistų terminų ir pan.

Savo prigimtimi akredityvas yra savarankiškas sandoris, nepriklausantis nuo pagrindinės prievolės sutarties. Akredityvas yra atskira sutartis, pagal kurią produkcijos pirkėjo bankas įsipareigoja sumokėti numatytą pinigų sumą, jei pardavėjas (eksportuotojas) pristatys reikalingus dokumentus, įrodančius, kad prekės yra išsiųstos (pristatytos) pirkėjui. Tai reiškia, kad bankai, kaip akredityvo santykio dalyviai, nėra saistomi pagrindinių sutarčių, pagrindinė banko pareiga- sumokėti pardavėjui (ekspeditoriui) pagal akredityvą- yra nepriklausoma nuo vienos šalies pareigos sumokėti už produkciją ar paslaugas pagal atitinkamą pirkimo- pardavimo sutartį. Tai susiję su

¹²² Juodka, R. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006. P. 99.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Startienė G. Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas.- Technologija, Kaunas, 2002. P. 189.

akredityvo teikiamos garantijos abstraktumu- bankas negali atsisakyti vykdyti mokėjimo pardavėjui (eksportuotojui) įvykdžius akredityvo sąlygas, bet pažeidus kurias nors prekybinio sandorio sąlygas¹²⁵. Bankas neatsako už tai, kad kuri nors sandorio šalis nevykdo savo įsipareigojimų. Jis privalo rūpintis praktiškai vieninteliu dalyku- ar dokumentai, kuriuos pristato pardavėjas, tiksliai atitinka akredityvo sąlygas, t.y. bankas atsako tik už pateiktų dokumentų teisingumą pagal išorinius požymius. Šiuo atžvilgiu akredityvas skiriasi nuo kredito draudimo sutarties, pagal kurią, kaip jau minėjome anksčiau, esant tam tikram ginčui tarp pirkėjo ir pardavėjo, draudikas turi teisę pasinaudoti savo savigynos teise ir sustabdyti prievolės vykdymą- sustabdyti išmokos mokėjimą iki ginčo visiško išsprendimo.

Dokumentiniai akredityvai yra skirstomi į keletą rūšių pagal įvairius klasifikavimo pagrindus. Skirtingų rūšių dokumentiniai akredityvai suteikia skirtingas garantijas pardavėjui (eksportuotojui), taip pat skiriasi ir bankui tenkanti rizika. Dėl ribotos darbo apimties aptarsime tik dvi rūšis, siekdami aiškiau atskleisti institutą kaip vieną iš rizikos minimizavimo priemonių. Visų pirma, pagal pardavėjo saugumo laipsnį, akredityvai skirstomi į patvirtintus (angl. *confirmed letter of credit*) ir nepatvirtintus (angl. *unconfirmed letter of credit*) akredityvus. Rizikos valdymo atžvilgiu reikšmingesnė yra pirmoji akredityvo rūšis. Ji pasižymi tuo, kad, be pirkėjo banko, akredityvą patvirtina dar vienas bankas. Eksportuotojas tokiu atveju gauna dvi, nuo pradinio prekybinio sandorio nepriklausomas, abstrakčias ir sąlygines mokėjimo garantijas¹²⁶. Pardavėjui (taip pat ir pirkėjui) tai saugiausia akredityvo forma. Tokia akredityvo rūšis apsaugo pardavėją nuo pirkėjo šalies rizikos, nes tvirtinantis bankas turi žinoti informaciją apie pirkėjo banką ir pirkėjo šalies riziką. Minėta akredityvo ypatybė yra artima kreditų draudimo sutarčiai, kuri taip pat suteikia galimybę pardavėjui apsisaugoti nuo šalies rizikos. Reikia atkreipti dėmesį, kad net ir patvirtinto akredityvo atveju išlieka tokie rizikos veiksniai, kaip karas, neramumai, riaušės, už kurias bankai atsakomybės neprisiima. Be to, neišvengiamai išlieka paties banko nemokumo rizika.

Lyginant su kreditų draudimo sutartimi, reikšminga būtų paminėti dar vieną akredityvo rūšį- tai atidėto mokėjimo akredityvas (angl. *deferred payment L/C*). Tai toks akredityvas, kuris numato mokėjimo termino atidėjimą iki tam tikros sutartos vėlesnės datos. Ši rūšis turi nemažai panašumų, lyginant su kreditų draudimo sutartimi:

¹²⁵ *Ibid.*, p. 100.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 196.

- Tokiu būdu pardavėjas (eksportuotojas) suteikia pirkėjui mokėjimo atidėjimo terminą, o tai turi pranašumą prieš konkurentus, suteikia galimybę pardavėjui konkuruoti rinkoje;
- Atidėdamas mokėjimo terminą, pardavėjas bet kuriuo atveju susiduria su finansavimo problemomis. Todėl tenka ieškoti šaltinių apyvartinėms lėšoms finansuoti (pvz., pasinaudoti faktoringo paslauga);
- Jei naudojamas nepatvirtintas atidėto mokėjimo akredityvas, pardavėjas susiduria su pirkėjo šalies rizika.

Akredityvu, kaip atsiskaitymo priemone ir vienu iš būdų, padedančiu suvaldyti kredito riziką, tarptautinėje prekyboje paprastai naudojama, kai pardavėjas nepažįsta savo prekybos partnerio, kai pirkėjas nesutinka mokėti už prekes iki prekių išsiuntimo, nes bijo, kad jų negaus iš pardavėjo, kai pardavėjas susiduria su nepriimtiniu mokėjimo už prekes ar paslaugas uždelsimu, kai pardavėjui kyla abejonių dėl prekybos partnerio mokumo, kai prekybos partnerio šalis yra finansiškai nestabili ar ekonomiškai silpna.

Kaip ir kreditų draudimo sutarties atveju, taip ir akredityvo atveju bankas gali pareikalauti iš pirkėjo tam tikrų įsipareigojimų užtikrinimo priemonių: paprastai yra reikalaujama, kad pirkėjas banko sąskaitoje turėtų tam tikrą kiekį lėšų, būtinų, kad atsiskaitymas būtų įvykdytas.

Taigi apibendrinant galime užtvirtinti, kad dokumentinis akredityvas pirmiausia padeda sumažinti atsiskaitymų riziką, į atsiskaitymų procesą įtraukiant trečiąsias šalis, kuriomis abi komercinio sandorio šalys labiausiai pasitiki- bankus. Taip pat atsiskaitymai akredityvu suteikia garantijų abiem komercinio sandorio šalims: pirkėjas yra užtikrintas, kad už prekes (paslaugas) bus apmokėta tik tuomet, kai bus pateikti nurodyti dokumentai. Tokiu būdu suteikiama galimybė kontroliuoti prekių išsiuntimo terminą. Taip pat ir pardavėjas (eksportuotojas) yra užtikrintas, kad tinkamai įvykdęs savo įsipareigojimus pagal akredityvą, jis gaus apmokėjimą. Jam pirkėjo finansinė būklė tampa nebesvarbi. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad kaip ir kitos alternatyvios rizikos valdymo priemonės, taip ir šis atsiskaitymo būdas yra gana brangus, nes tai daug laiko trunkantis ir itin atsakingas darbas (akredityvo turinio ir dokumentų atitikimo formaliems reikalavimams tikrinimas).

IŠVADOS

Šiame magistro darbe išnagrinėjus kreditų draudimo sutartį, jos problematiką ir taikymo praktiką bei įvertinus ją kaip vieną iš kredito rizikos mažinimo priemonių, galima daryti šias išvadas:

1. Kreditavimo santykiai, iš kurių tiesiogiai kyla kredito rizika, tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu siejami su komercinių bankų veikla. Tačiau turėtų būti suprantami plačiau- ne tik kaip tiesioginiai piniginio kredito suteikimo santykiai, bet taip pat ir apimantys tuos santykius, kai vykdant prekybines operacijas viena iš komercinio sandorio šalių pristato prekes, suteikia paslaugas kitai sandorio šaliai prieš gaudama už jį apmokėjimą (t.y. taikant atidėto mokėjimo terminą). Kredito draudimas- tai vienas iš verslo draudimo produktų, kuris pardavėjui padeda apsisaugoti nuo įvairių, su komerciniais sandoriais susijusių, rizikų- skolininko patvirtinto bei tariamo nemokumo, šalies (tiek verslo aplinkos, tiek politinės) rizikos. Būtent dėl specifinės draudimo rizikos, galimo jos masto, atsiradimo tikėtimumo, atidėto mokėjimo taikymo tiek teoriniu, tiek praktiniu lygiu kredito draudimas priskiriamas didelės draudimo rizikos grupei.
2. Išnagrinėjus Lietuvos Respublikoje veikiančių prekinių kreditų draudikų parengtas taisykles, teismų praktiką, pastebima nemažai probleminių kredito draudimo sutarties reglamentavimo aspektų. Vienas iš tokių- galimas kredito draudimo sutarties šalių lygiateisiškumo principo pažeidimas. Tiek kreditų taisyklėse, tiek praktikoje kreditų draudikui suteikiami saugikliai, leidžiantys minimizuoti jam tenkančią riziką- vienašališką draudimo sutarties nutraukimą (kredito limitų atšaukimą ar jų sumažinimą), draudimo išmokos mokėjimo sustabdymą, kilus bet kokiam ginčui tarp pardavėjo ir pirkėjo. Lyginant su kitomis ne gyvybės draudimo šakais priskiriamomis draudimo sutartimis, pastebimas neproporcingas teisių ir pareigų bei rizikos tarp kreditų draudimo sutarties šalių pasiskirstymas, tokiu būdu perkeliant daugiau atsakomybės bei rizikos draudėjui. Taip pat vienas iš probleminių aspektų, pabrėžtų precedentiniame Lietuvos Respublikos kasacinio teismo sprendime,- pardavėjo produkcijos kokybės vertinimas. Manytina, kad kreditų taisyklėse šis momentas turėtų būti aiškiau reglamentuotas, siekiant išvengti nepagrįsto draudiko prievolės mokėti draudimo išmoką nevykdymo.

3. Ekonomikos augimo lėtėjimas, padidėjęs neatsiskaitymas tarp verslo subjektų padidina kredito riziką, o tai sąlygoja būtinybę įmonėms- pardavėjoms imtis efektyvių priemonių jai mažinti, išvengti, valdyti. Kreditų draudimo sutartį galime įvardinti kaip vieną iš pagrindinių šiuolaikinėje verslo praktikoje paplitusių rizikos valdymo priemonių. Kreditų draudikai draudėjų patogumui siūlo paslaugų kompleksus- rizikos vertinimą, skolų išieškojimo bei teisinio konsultavimo paslaugas- suteikiančius galimybę draudėjams taupyti laiko ir pinigų kaštus bei kartu apsaugoti tiek nuo komercinės, tiek nuo politinės rizikos. Eksperto kreditų draudimo sutartis gali būti įvardijama kaip viena iš priemonių, skatinančių eksportą ir padedančių išvengti ekonominės krizės. Visgi Lietuvoje šiuo metu, lyginant su kitomis užsienio šalimis, nėra pakankamai išplėtotas eksporto kreditų draudimo skatinimo sistema, todėl dar anksti kalbėti apie jos teikiamą naudą. Manytina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ekonomikos skaitinimo plane numatyta eksporto skatinimo schema nėra labai efektyvi, nes kartoja ilgą laiką eksporto kreditų draudimo UAB draudimo įmonės „Lietuvos eksporto ir importo draudimas“ vykdytą skaitinimo programą- dalies draudimo įmokų kompensavimą, ir tokia schema, kaip matome, nepasiteisino. Dar vienas aspektas, atskleidžiantis kreditų draudimo sutarties svarbą rizikos valdymo procese- ji gali būti laikoma svarbiu garantu, siekiant gauti iš kreditų įstaigų finansavimą apyvartinėms lėšoms.
4. Vertinant kreditų draudimo sutarties ir kitų institutų (faktoringo, banko garantijos, laidavimo, dokumentinio akredityvo) tarpusavio santykių, paminėtina, kad visi šie institutai suteikia galimybę ūkio subjektui vienaip ar kitaip valdyti jam tenkančią, neatsiejamą nuo komercinių sandorių, kredito riziką. Ūkio subjektas, pasirinkdamas vieną ar kitą kredito rizikos valdymo priemonę, visų pirma turėtų išsiaiškinti savo siekius ir poreikius, išanalizuoti komercinio sandorio ypatybes, įvertinti paslaugos kainą.
5. Vertintinas kreditų draudimo sutarties tinkamumas finansų krizės sąlygomis. Dėl finansavimo stygiaus, vartojimo sumažėjimo, padidėjusio neatsiskaitymo pagal verslo sandorius ir tuo sąlygojus kredito rizikos atsiradimo padidėjimą, rinkoje pastebimas komplikotas kredito institucijų rizikos prisiėmimas. Kreditų draudimas, turintis būti priemone kreditoriams apsidrausti nuo skolininkų nemokumo, šiuo metu itin atsargiai vertina sandorius bei rizikos prisiėmimo galimybę. Todėl manytina, kad dabartinė finansų krizė gali lemti esminius pokyčius kreditų draudimo sistemoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Norminiai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74- 2262);
- 2) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
- 3) Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94- 4246);
- 4) Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891);
- 5) Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856);
- 6) Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR) (Valstybės žinios, 1998, Nr. 107- 2932);
- 7) Lietuvos Respublikos finansų ministro 2002 metų vasario 11 d. įsakymas Nr. 40 „Dėl skolų beviltiškumo ir pastangų šiems skoloms susigrąžinti įrodymo bei beviltiškų skolų sumų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2002, Nr.16-644) (su pakeitimais ir papildymais).

Specialioji literatūra:

- 1) *Kontautas T.* Draudimo sutarčių teisė.- Justitia, Vilnius, 2007;
- 2) *Juodka R.* Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės.- Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2006;
- 3) *Vad. Mikelėnas V.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I).- Justitia, Vilnius, 2003;
- 4) *Vad. Mikelėnas V.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.- Justitia, Vilnius, 2001;

- 5) *Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R., Šernius A.* Draudimas.-Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, Kaunas, 1999;
- 6) *Galginaitis J., Stankevičius R.* Draudimo teisė.- Teisės institutas, Vilnius, 2005;
- 7) *Startienė G.* Tarptautinės prekybos finansavimas. Rizika, mokėjimai, kreditavimas.- Technologija, Kaunas, 2002;
- 8) *Aleknevičienė V.* Finansai ir kreditas.- Enciklopedija, Vilnius, 2005;
- 9) *Stanislovaitytis R.* Lietuvos komercinė teisė.- UAB "Ekonomikos mokymo centras", Vilnius, 2003;
- 10) *Vaitkevičiūtė V.* Tarptautinių žodžių žodynas.- Žodynas, Vilnius, 2004;
- 11) *Burbulienė R.* Draudimas- verslo rizikos mažinimo priemonė// Juristas, Nr.1, 2008.
- 12) *Vyšniauskaitė, R.* Faktoringas- teisės reikalauti gražinti skolą perleidimas// Juristas, 2007 m. rugsėjo 15 d. ;
- 13) *Šatas J.* Tarptautiniai atsiskaitymai. Teisiniai pagrindai ir praktika.- Eugrimas, Vilnius, 2006;
- 14) *Žaltauskienė N., Novošinskienė A.* Credits Market Development in Lithuania// Inžinerinė ekonomika, Nr. 3 (29), 2002;
- 15) *Martinkus B., Žilinskas V.* Ekonomikos pagrindai,- Technologija, Kaunas, 2001;
- 16) *Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L.* Ekonomikos terminai ir sąvokos (mokomasis žodynas).- Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius, 1999;
- 17) *Juodka R.* Kredito rizika: teisinės jo mažinimo priemonės. Prieiga per internetą: [<http://www.spp.lt/ABC/kreditorizika.pdf>] [2009-01-27];
- 18) "Eksporto rizikos minimizavimas". Prieiga per internetą: [<http://www.lepa.lt/lt/EksportoRizikosMinimizavimas.html>] [2009-02-27];
- 19) *Dr. Alsem, K.J., Drs. Antuffjew, J., Dr. Huizingh, K.R.E., Dr. Koning, R.H., Prof. Sterken, E., Drs. Woltil, M.* Insurability of export credit risks. Prieiga per internetą: [<http://keur.eldoc.ub.rug.nl/FILES/wetenschappers/4/398/398.pdf>] [2009-02-04];
- 20) *Mitchell, C.* The law of subrogation.- Claundon press, Oxford, 1994,- P. 3. Prieiga per internetą: [<http://www.ebscohost.com>] [2009-02-26];
- 21) *Armbruster W.* Credit insurance is becoming more essential for exporters//Florida Shipper, Nr. 33, 2008. Prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-03-12];

- 22) *Pridotkienė J., Pekarskienė P.* Užsienio pirkėjo rodiklių panaudojimas jo nemokumo rizikai vertinti//*Ekonomika ir vadyba*, Nr. 13, 2008. Prieiga per internetą [<http://web.ebscohost.com>] [2009-03-11];
- 23) “Credit Insurance In Europe. Impact, Measurement, and Policy Recommendation”. Prieiga per internetą: [<http://web.ebscohost.com>] [2009-02-03];
- 24) Country risk- Emerging economies caught in the storm”. Prieiga per internetą: [http://www.eulerhermes.com/en/press/press_20090112_00100060.html] [2009-03-17].

Teismų praktika:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šiaulių tauro televizoriai“ v. Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas*, Nr. 3K-3-272/2008;
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*, Nr. 3K-3-217/2006;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB DK „Baltic Polis“ v. B.K. ir G.K.*, Nr. 3K-3-300/2006;
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Modestas Baranauskas v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-675/2005;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje *ADB „Preventa“ v. UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3K-3-903/2002;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „BTA draudimas“ v. UAB „Viratra“*, Nr. 3K-3-140/2005;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kelda“ v. UAB DK „Baltic Polis“*, Nr. 3K-3-1029/2003.

Draudimo taisyklės:

- 1)Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas Goballiance prekinio kredito draudimo taisyklės Nr. 2, patvirtinta Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialo valdybos 2006 m. rugsėjo 27 d. protokolu Nr. 10.
http://www.coface.lt/CofacePortal/BA/ba_BA/pages/home/Esamiems_klientams
[2008-10-20];
- 2)Euler Hermes Kreditversicherung AG Lietuvos filialas Prekinių kreditų draudimo taisyklės Nr. 002.
<http://www.eulerhermes.lt/lt/documents/credinsruleslt.pdf/credinsruleslt.pdf>
[2008-11-04];
- 3)AB „If draudimas“ Įmonių ir organizacijų turto draudimo taisyklės Nr. 004, su pakeitimais ir papildymais, įsigaliojusiais 2007 m. sausio 24 d.
<http://www.if.lt/web/lt/commercial.nsf/noframes/9CF062BCDFBA18F8C125717E0044977B>. [2008-11-07];
- 4)AB „Lietuvos draudimas“ Turto visų rizikų draudimo taisyklės Nr. 051(2006-12-14 redakcija, galioja nuo 2007-01-02), patvirtinta AB „Lietuvos draudimas“ valdybos 2006 m. gruodžio 14 d. sprendimu Nr. 139.
http://www.ld.lt/index.php/draudimas/draudimas_verslui/kielkvienai_imonei/turto_draudimas/86 [2008-12-02];
- 5)UAB „Ergo Lietuva“ Turto draudimo nuo gamtinių jėgų taisyklės(ERGO, TDGJT, 2002) Nr. 007, galioja nuo 1997 m. liepos 31 d., leidimas Nr. 00103, su papildymais ir pakeitimais galioja nuo 2002 m. liepos 1 d..
http://www.ergo.lt/verslo/nekilnojamojo_turto_draudimas [2008-11-07].

Interneto svetainės:

- 1)Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Pagrindinių terminų žodynas. Prieiga per internetą: [<http://www.dpk.lt/zodynas.php>] [2008-11-15].
- 2)AB “Lietuvos draudimas”. Prieiga per internetą: [<http://www.ldr.lt>] [2008-11-10];
- 3)UAB “Ergo Lietuva”. Prieiga per internetą: [<http://www.ergo.lt>] [2008-11-10];
- 4)UAB “If draudimas”. Prieiga per internetą: [<http://www.if.lt>] [2008-11-10];

- 5)Coface Austria Kreditversicherung AG Lietuvos filialas. Prieiga per internetą:
[<http://www.coface.lt>] [2009-02 26];
- 6)Euler Hermes Kreditversicherungs- AG Lietuvos filialas. Prieiga per internetą:
[<http://www.eulerhermes.lt>][2009-02- 20];
- 7)Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. Prieiga per internetą:
[<http://www.ukmin.lt/lt/>] [2009-03-15];
- 8)Finansinių terminų žodynas. Prieiga per internetą: [<http://mastercardbusiness.com>]
[2008-12-17].

Kiti šaltiniai:

- 1)Generalinio advokato Philippe Leger išvada, pateikta 2004 m.vasario 12 d., Byloje Nr. C-397/02 *Clinique La Ramee ASBL, Wintershen Europe Assurance SA prieš Jean- Pierre Riehl, ES Taryba*;
- 2)“S&P“ patvirtino Euler Hermes AA- reitingą“. Prieiga per internetą:
[http://www.marketnews.lt/naujiena/sp_patvirtino_euler_hermes_aa_reitinga][2009-03-14];
- 3)Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui. Verslo draudimo sektoriaus tyrimas pagal Reglamento Nr. 1/2003 17 straipsnį.- Briuselis, 2007 m. rugsėjo 25 d., 556 galutinis.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe analizuojama kreditų draudimo sutartis, aptariama jos samprata, identifikuojami pagrindiniai sutarties reglamentavimo ypatumai, įvertinamas sutarties praktinis pritaikomumas kredito rizikos valdymo kontekste. Taip pat nustatomas kreditų draudimo sutarties santykis su kitais panašiais kredito rizikos valdymo instrumentais.

Magistro darbas suskirstytas į skyrius ir poskyrius. Pirmajame skyriuje, siekiant apibrėžti vartojamų sąvokų ribas bei išvengti dviprasmiškų vertinimų, pateikiama kredito draudimo veiklos samprata, apibrėžiamos pagrindinės su minėta veikla susijusios sąvokos- komercinis kreditas, atidėto mokėjimo terminas. Antrajame magistro darbo skyriuje didžiausias dėmesys skiriamas kreditų draudimo sutarties turinio vertinimui. Aptariamos esminės kreditų draudimo sutarties sąlygos- draudimo objektas, draudimo rizika bei draudimo laikotarpis, bei kitos reglamentavimo ypatybės- pvz., vienašalis sutarties nutraukimas, produkcijos kokybės vertinimas, reikalavimo teisės perleidimas. Trečiasis darbo skyrius skirtas įvertinti kreditų draudimo sutartį kaip vieną iš šiuolaikinių ir bene labiausiai paplitusių kredito rizikos valdymo priemonių. Pasitelkiant empirinį metodą, nagrinėjamos pagrindinės kreditų draudikų siūlomos paslaugos, skirtos kredito rizikos mažinimui, tiek prieš sudarant draudimo sutartį, tiek jai galiojant. Visų pirma, tai rizikos monitoringas, kurį, pasinaudojus kredito draudimo paslauga, atlieka draudikai, pasitelkę profesionalumą, ilgametę patirtį bei turimą informaciją. Taip pat svarbi ir naudinga draudikų siūloma skolų išieškojimo paslauga, kuri padeda įmonei sutaupyti laiko ir lėšų. Bene svarbiausia šio skyriaus dalis- eksporto kreditų draudimo sutarties vertinimas. Minėtoji sutartis pateikiama kaip viena iš priemonių įveikti ekonomikos krizę. Dabartinės Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengtame Ekonomikos skatinimo plane numatyta prioritetinga priemonė- eksporto kreditų draudimas- jau pradėta realiai įgyvendinti, eksportuotojai skatinami teikti paraiškas valstybės paramai gauti.

Paskutiniame- ketvirtajame- skyriuje didžiausias dėmesys skiriamas panašių į kreditų draudimo sutartį rizikos valdymo institutų analizei, jų vertinimui, santykio su kreditų draudimo sutartimi nustatymui.

Apibendrinant galime pasakyti, kad šio magistro darbo tikslas buvo pateikti kredito draudimo sutartį per kredito rizikos valdymo prizmę, akcentuojant pagrindinius ypatumus bei išskylančias praktines problemas.

SUMMARY

Credit insurance contract

This Master's work contains the analysis of credit insurance contracts, discussions on their concept, identification of the key regulatory features of contracts, and assessment of the practical application of contract in the context of credit risk management. It also determines the ratio of credit insurance contract with other similar credit risk management instruments.

This Master's work is divided into chapters and subchapters. In the first chapter, in order to set the limitations for the definitions used, and to avoid ambiguous assessments, the concept of credit insurance activity is provided, and the main activities related to the above concept – commercial credit, deferred payment terms – are defined. The second chapter of the Master's work focuses on the evaluation of content of credit insurance contract. It discusses the substantial terms and conditions of the credit insurance contract: subject matter of insurance, insurance risk and insurance period, and other regulatory features, for instance, unilateral termination of contract, product quality assessment, transfer of the right of claim. The third chapter is devoted to the evaluation the credit insurance contract as one of the modern and by far the most common credit risk management instruments. Through the empirical method, the Work analyses the services offered by credit insurers intended for the reduction of credit risk both before the conclusion of the insurance contract, and during its effective term. In particular, it includes the risk monitoring, which, after using the credit insurance service, is carried out by insurers through their professionalism, extensive experience and information available. Another important and useful service offered by insurers is debt recovery service, which helps companies to save time and money. Perhaps the most important part of this chapter is the evaluation of export-credit insurance contract. The above contract is presented as one of the measures to overcome the economic crisis. The current Plan for the Promotion of Economics prepared by the Government of the Republic of Lithuania provides for the priority tool: the export credit insurance, and its implementation has actually begun, exporters are encouraged to submit applications for state assistance.

The last, the fourth chapter focuses on the analysis of risk management tools similar to the credit insurance institution, their assessment and a determination of their relationship with the credit insurance contract.

In summary, we may state that the aim of this Master's work was to present the credit insurance contract through the prism of the credit risk management, with emphasis on its fundamental characteristics and emerging practical problems.